

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Mirela ATANASIU

Cristina BOGZEANU

**RELAȚIA OCCIDENTULUI CU FEDERAȚIA RUSĂ
ÎN NOUL CONTEXT GLOBAL**

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”

București, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ATANASIU, MIRELA

Relația Occidentului cu Federația Rusă în noul context global / dr. Mirela Atanasiu, dr. Cristina Bogzeanu. - București : Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2015

Conține bibliografie

ISBN 978-606-660-240-2

I. Bogzeanu, Cristina

327

Autori:

Argument: Mirela Atanasiu și Cristina Bogzeanu

Capitolele 1 și 2: Cristina Bogzeanu

Capitolul 3: Mirela Atanasiu

Concluzii: Mirela Atanasiu și Cristina Bogzeanu

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate

Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autoarelor*

ISBN 978-606-660-261-7

CUPRINS

Argument	5
Capitolul 1.	
Cooperare și confruntare. Repere și tendințe ale dinamicii relațiilor dintre Occident și Federația Rusă	7
1.1. Contextul internațional	7
1.2. Statu-quo și revizionism	13
1.3. Dificultatea cooperării și degradarea relațiilor	15
Capitolul 2.	
Viziunea actorilor occidentali asupra Federației Ruse	22
2.1. Relațiile economice	22
2.2. Vecinătatea comună	26
2.3. Controlul armamentelor	33
Capitolul 3.	
Viziunea Federației Ruse asupra relației cu Occidentul	38
3.1. Viziunea politică a Federației Ruse post-Război Rece	39
3.2. Agenda de insecuritate a Federației Ruse legată de Occident	42
3.3. Forme ale proiectării puterii ruse	46
3.3.1. <i>Eurasianismul</i>	47
3.3.2. <i>Folosirea „armei energetice” în politica externă</i>	48
3.3.3. <i>Implicarea armată a Rusiei în diferite regiuni</i>	50
3.3.3.1. <i>Georgia – punctul de cotitură a relațiilor Rusia- Occident</i>	51
3.3.3.2. <i>Tendințe și implicații pentru securitatea europeană ale crizei ucrainene</i>	52
3.3.3.3. <i>Siria – terenul de joacă al marilor puteri</i>	54
3.4. Tipuri de relații constructive ale Rusiei cu partenerii occidentali	55
3.4.1. <i>Relația Uniunea Europeană – Uniunea Economică Eurasiană</i>	56
3.4.2. <i>Cooperarea de securitate între Occident și Federația Rusă</i>	58
Concluzii	60
Bibliografie selectivă	64
Anexe	66

THE RELATION BETWEEN THE WEST AND THE RUSSIAN FEDERATION IN THE NEW GLOBAL CONTEXT

Summary

• *Foreword* • *Cooperation and confrontation. Landmarks and trends of West-Russia relations' dynamic* * The international context * Statu-quo and revisionism * The difficult cooperation and the relations' decay • *Western vision on the Russian Federation* * Economic relations * The common vicinity * Armaments control • *Russian Federation's vision on the West* * Russian Federation's political vision after the Cold War * Russia's insecurity agenda on the West * Forms of Russian power projection * Types of Russian constructive relations with the West • *Conclusions* • *Selective bibliography* • *Annexes*

Abstract

The present paper is an analysis of the relations between the West and the Russian Federation, as it is set in the current global context, taking into account both the recent evolutions and aspects anchored in post-Cold War history. The first chapter of this study contains the theoretical basis of the analysis and the landmarks of the West-Russia relations' dynamic, emphasizing both cooperation and conflict situations. The second and the third chapters reveal the vision of each part has built on the other, this approach being meant to underline the dynamic character of these relations, which influence and are influenced by the international security environment.

ARGUMENT

Până nu demult, spațiul euroatlantic era definit drept unul cu un nivel înalt de securitate, stabilitate și prosperitate, bazat pe succesul NATO și UE în urmărirea și atingerea scopurilor pentru care au fost create și pe contribuția considerabilă a SUA la menținerea securității. Criza economică și financiară mondială nu a relevat numai vulnerabilitatea economică a actorilor occidentali, ci a generat și un context favorabil manifestării revizionismului, cu impact asupra configurației sistemului internațional, dar și asupra caracteristicilor mediului european de securitate.

Criza politico-militară din Ucraina, prin implicarea Rusiei și reacția actorilor occidentali, a avut ecouri în plan regional, încă resimțite la nivelul Europei. Unul dintre cele mai serioase fenomene apărute în acest context a constat în degradarea relațiilor dintre Vest și Federația Rusă într-o măsură fără precedent de la sfârșitul Războiului Rece.

Scopul studiului de față este de a identifica și investiga tendințele actuale în dinamica relațiilor dintre Occident și Rusia, plecând de la delimitarea principalelor caracteristici și direcții de evoluție ale mediului internațional de securitate în perioada recentă. Astfel, o primă ipoteză a cercetării constă în faptul că relațiile dintre cele două părți au fost fundamentate, după finalul Războiului Rece, pe principii ale cooperării în anumite arii de interes comun, dar nu au avut un parcurs uniform din acest punct de vedere, momentele de dezacord și tensiune nefiind excepționale. În genere, succesul, chiar dacă limitat, al inițiativelor de cooperare se datorează contextului internațional

caracteristic perioadei post-Război Rece: unipolaritate, statutul central al SUA, dezvoltarea și consolidarea comunității euroatlantice, dezvoltarea interdependențelor multiple pe plan internațional, prevalența discursului liberal aferent relațiilor internaționale. Aceasta nu a echivalat însă cu absența disensiunilor, exemple elocvente în acest sens putând fi considerate războiul din Georgia (2008), utilizarea repetată a șantajului economic și energetic de către Moscova în relațiile cu statele foste sovietice, perspectivele diferite asupra scutului antirachetă etc. O a doua ipoteză a cercetării constă în faptul că Rusia a început să manifeste plener un comportament revizionist în contextul crizei economice și financiare mondiale, care a vădit vulnerabilitatea actorilor occidentali.

Lucrarea de față constituie o analiză a stadiului relațiilor dintre Occident și Federația Rusă, așa cum se conturează în actualul context global, luând în calcul atât evoluțiile recente din acest plan, cât și aspecte ancorate în istoria post-Război Rece. Astfel, primul capitol conține atât baza teoretică a analizei, cât și repere ale dinamicii raporturilor dintre Occident și Federația Rusă, evidențiind deopotrivă situațiile de cooperare și pe cele de conflict. Al doilea și al treilea capitol reflectă viziunea pe care fiecare parte și-a constituit-o cu privire la cealaltă, abordarea fiind menită să sublinieze caracterul dinamic al acestor relații, care influențează și sunt influențate de tendințele ce se manifestă în mediul internațional de securitate.

Capitolul 1.
COOPERARE ȘI CONFRUNTARE.
REPERE ȘI TENDINȚE ALE DINAMICII RELAȚIILOR
DINTRE OCCIDENT ȘI FEDERAȚIA RUSĂ

1.1. Contextul internațional

Odată cu criza economică și financiară mondială, apăreau primele dezbateri cu privire la începutul declinului puterii SUA. La baza acestora se afla amploarea consecințelor crizei economico-financiare resimțită de fiecare stat în parte, precum și viabilitatea demonstrată de economiile respectivilor actori în contextul crizei. A fost și momentul care a marcat începutul unei argumentări extrem de extinse în mediul academic că lumea evoluează spre o configurație multipolară¹. Faptul că SUA cumula, chiar și în aceste condiții, o mare parte din sursele de putere la nivel mondial, vădind, în același timp, vulnerabilitate în contextul crizei economico-financiare, a determinat dezvoltarea unor teorii diverse asupra configurației sistemului internațional, prin care se încerca evidențierea specificului perioadei actuale.

Numărul argumentărilor care susțin înlocuirea ordinii unipolare cu una multipolară a crescut considerabil în perioada post-criză economică, în primul rând, pe fondul amplitudinii consecințelor pentru actorii occidentali. Pentru a sublinia dimensiunea impactului acesteia, este suficient să amintim recesiunea economică experimentată pe ambele maluri ale Atlanticului, scăderea standardelor de trai, creșterea ratelor șomajului, crize în plan social, proteste de

¹ Ideea de multipolaritate presupune *existența unui număr redus de mari puteri care, împreună, dețin marea parte a resurselor de putere cantitative identificabile la nivel mondial*. Acesta este și motivul pentru care sistemul internațional este dominat de activitățile lor, de ideile apărute în interiorul acestor actori, dar și din cauză că deținerea unor resurse de putere cantitative vizibil mai mari decât al majorității actorilor arenei internaționale le permite formularea unor interese naționale ce depășesc granițele naționale, de multe ori, implicarea lor în menținerea sau transformarea ordinii internaționale găsindu-se printre acestea.

stradă, revirimentul naționalismelor, tendința de scădere a bugetelor destinate apărării și încercările de identificare a unor căi de menținere a capacității acestor actori de a-și garanta securitatea în condiții de austeritate². Mai mult, șirul de crize pe plan intern a fost însoțit și de o serie de măsuri și tendințe în planul politicii externe, care au fost interpretate tot în linia unei demonstrații a slăbiciunilor, a vulnerabilităților și declinului. Un exemplu elocvent în acest sens este decizia SUA legată de „pivotarea strategică către Asia-Pacific”, semn că, în viziunea administrației de la Washington, acest spațiu concentrează într-o mai mare măsură provocările recente. Una dintre ideile subsumate acestei decizii consta în credința că spațiul european era unul pașnic și că statele europene trebuiau să își asume într-o mai mare măsură responsabilitatea pentru garantarea propriei securități și a securității statelor învecinate. Lansarea inițiativelor în domeniul planificării apărării (2012) – *smart defence* (NATO) și *pooling&sharing* (UE) – confirmau această tendință. Organizarea și conducerea operației ce a pus capăt crizei libiene (2011) de către statele europene (Franța și Marea Britanie), sub egida NATO, a venit să confirme tendința SUA de a-și diminua rolul jucat în garantarea securității spațiului european și al vecinătății sale. La toate acestea, se adaugă decizia de a închide teatrele de operații din Irak și Afganistan.

În contextul recesiunii economice în spațiul euroatlantic și al tendinței de diminuare a implicării SUA pe arena internațională, economiile unor state

² Toate aceste probleme au fost abordate și analizate în cadrul diverselor lucrări elaborate în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Dintre acestea, amintim următoarele: Alexandra Sarcinschi, „Securitatea internațională între realitatea crizei economice și dezideratul dezvoltării durabile”, în *Echilibrul de putere și mediul de securitate. Sesiune Anuală de Comunicări Științifice cu participare internațională*, vol. 1, pp. 37-52 (2011); Cristina Bogzeanu, „Relația dintre NATO și UE din perspectiva implicațiilor conceptelor *smart defence* și *pooling and sharing*”, în *Impact Strategic*, nr. 3/2012, pp. 34-41; Mirela Atanasiu, „Perspective ale Uniunii Europene – între integrare politică și dezintegrare”, în *Impact Strategic*, nr. 1/2013, pp. 40-48; Cristian Băhnăreanu, *Determinări ale crizei economico-financiare globale asupra securității statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice* (2013); Stan Anton, „Viziunea strategică a Uniunii Europene. Între tradiție și imperativul schimbării”, în *Impact Strategic*, nr. 2/2013, pp. 50-58, editate la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

cunoscute generic sub denumirea de BRICS (Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud) își demonstau viabilitatea economică. Excepție face totuși Rusia, a cărei economie a fost marcată puternic de criza economică și financiară globală (figura nr. 1). Includerea Rusiei în acest grup, al cărui liant era constituit de aspecte economice se justifică atât prin semnificația BRICS, cât și prin caracteristici ale statului rus care țin de sursele de putere ale acestuia și de interesele regionale și globale stabilite la Kremlin.

Figura nr. 1: Rata anuală de creștere a PIB-ului înregistrat de Rusia
Sursa: Trading Economics, URL: <http://www.tradingeconomics.com>

BRICS desemnează un grup de state ale căror populații însumate reprezintă 43% din populația mondială, ale căror teritorii înseamnă aproximativ 30% din totalul de uscat al Pământului și ale căror procente în termeni de PIB constituie 25% din PIB-ul mondial³. Toate statele menționate se individualizează, din punct de vedere economic, prin deținerea unor aturi naționale, proprii, ce le oferă o bază solidă de dezvoltare, mai ales în condițiile în care acestora li se vor alătura politici economice adecvate. În cazul Rusiei, acest atu constă în rezervele considerabile de petrol și gaze naturale.

Comportă relevanță și formulările declarațiilor finale emise în urma summiturilor anuale ale BRICS. Astfel, în 2012, Declarația de la Delhi conține o serie de aspecte care relevă clar faptul că BRICS a fost realizată de o serie de

³ *Fourth BRICS Summit: Delhi Declaration*, New Delhi, March 29, 2012, URL: <http://mea.gov.in/mystart.php?id=190019162>, accesat la 23 noiembrie 2015.

state ale căror interese depășesc problemele naționale și chiar pe cele regionale, căpătând o amploare internațională, globală⁴. Interesele BRICS se conturează a fi globale atât din punct de vedere geografic, cât și din domeniile în care se manifestă – economie, politică, securitate în toate dimensiunile sale, toate aceste state încadrându-se în definiția dată de Martin Wight puterilor mondiale – puteri care au interese în întreaga lume⁵. Mai mult, textul declarației la care facem referire definește BRICS drept „o platformă pentru dialog și cooperare (...) pentru promovarea păcii, securității și dezvoltării într-o *lume multipolară* (...)”⁶(s.n.). Începând cu summitul din 2013, declarațiile finale au încetat să mai cuprindă această formulare, accentul fiind pus pe necesitatea abordării multilaterale a diferitelor aspecte economice sau de securitate.

În opinia noastră, chiar dacă economia Rusiei a fost afectată în egală măsură de criza economică și financiară, dintre statele BRICS, aceasta întrunea, încă din perioada de apogeu a manifestării respectivei crize, cele mai multe dintre elementele caracteristice unui stat revizionist. Includerea sa în BRICS și măsurile ulterioare au constituit o valorificare a modificărilor apărute în plan internațional în urmărirea propriilor interese naționale.

În acest sens, este utilă o trecere în revistă a semnalelor transmise de către Moscova înainte de izbucnirea crizei ucrainene, care a determinat cea mai mare criză a relațiilor dintre Occident și Federația Rusă de la finalul Războiului Rece până în prezent. În 2008, avea loc războiul ruso-georgian, derulat pe teritoriul republicilor separatiste georgiene și era lansat *Conceptul de Politică Externă a Rusiei*, prin care Moscova își manifesta deschis dezaprobarea față de extinderea spre est a NATO și UE și plasarea infrastructurii militare a NATO (cu trimitere la dezvoltarea scutului antirachetă) în apropierea granițelor Rusiei. A urmat apoi o escaladare a tensiunilor pe fondul continuării implementării proiectului

⁴ Ibidem.

⁵ Martin WIGHT, *Politica de Putere*, Editura Arc, Chișinău, 1998, p. 64.

⁶ *Fourth BRICS Summit: Delhi Declaration*, New Delhi, March 29, 2012, URL: <http://mea.gov.in/mystart.php?id=190019162>, accesat la 23 noiembrie 2015.

scutului antirachetă, vădite atât prin declarații ale oficialilor ruși, cât și prin măsuri ce pot fi asociate unei acțiuni de descurajare (spre exemplu, instalarea de sisteme de apărare antirachetă în Kaliningrad, în cursul anului 2012).

Figura nr. 2: Rata anuală de creștere a PIB-ului înregistrat de SUA
Sursa: Trading Economics, URL: <http://www.tradingeconomics.com>

În ciuda faptului că, din punct de vedere economic, după momentul de declin maxim din 2008-2009, actorii occidentali au cunoscut o redresare a economiilor, tendința de tensionare a relațiilor cu Federația Rusă a continuat.

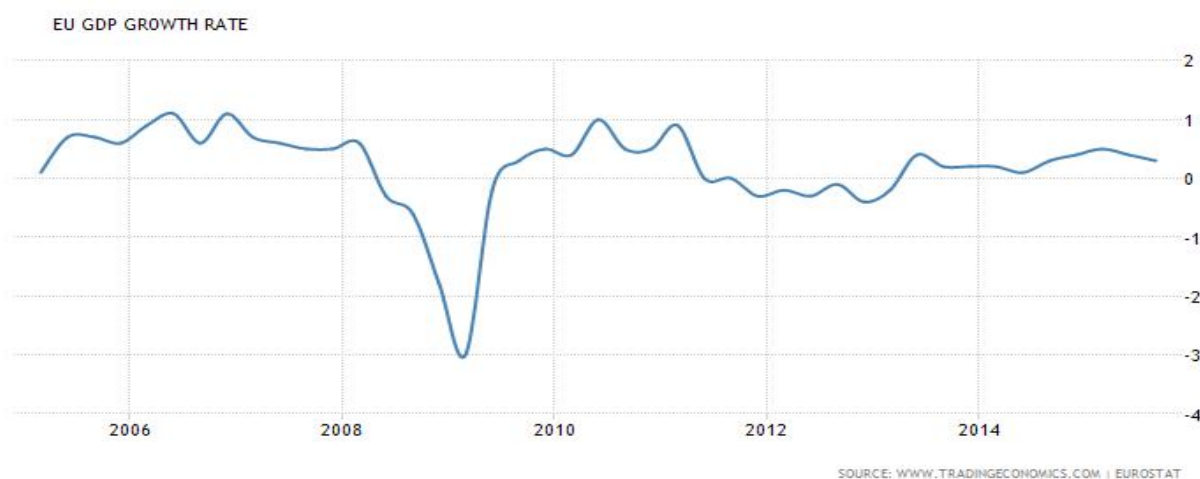

Figura nr. 3: Rata anuală de creștere a PIB-ului înregistrat de Zona Euro
Sursa: Trading Economics, URL: <http://www.tradingeconomics.com>

SUA deține în continuare primul loc pe plan mondial în ceea ce privește cheltuielile militare, chiar și în condițiile crizei economice și financiare mondiale care, a determinat majoritatea statelor să reducă bugetele destinate apărării. În plus, alianțele din care face parte (NATO, în special) și relațiile de

parteneriat îi garantează o influență considerabilă pe plan mondial și, în ciuda crizei ce a afectat întregul sistem internațional începând cu anul 2007, SUA nu poate fi ignorată nici ca actor economic mondial.

Cheltuielile militare ale SUA însumează, în cursul anului 2014, 34% din totalul cheltuielilor de acest tip la nivel global⁷. Procentul este în scădere față de cel înregistrat în 2010, când acestea cumulau 48% din totalul cheltuielilor militare globale⁸. Chiar și în acest context, distanța față de următorul stat din clasament – China – este considerabilă, acesta din urmă înregistrând un procent de 7,3% în 2010, respectiv 12% în 2014. Rusia ocupă locul al treilea, cheltuielile sale militare reprezentând 4,8% din totalul mondial în 2014, adică, cu 8,1% mai mult decât cele din 2013⁹.

În ceea ce privește influența SUA în lume, trebuie să luăm în calcul și faptul că, în jurul acesteia, s-a creat ceea ce, în termenii lui Karl Deutsch, se numește *comunitate de securitate*. Sintagma descrie o grupare de entități politice care nutresc o reală convingere că membrii acesteia nu vor lupta fizic unii cu alții, ci își vor rezolva disputele într-un alt mod¹⁰. O astfel de comunitate poate fi identificată în spațiul euroatlantic, organizații precum NATO și UE funcționând drept cadre instituționale în care statele membre colaborează. Influența SUA la nivelul ambelor organizații este evidentă. În cazul NATO, SUA reprezintă principala putere militară care face posibilă funcționarea Alianței din acest punct de vedere, iar, în cazul UE, deși nu putem vorbi despre un statut de stat membru al acesteia, influența SUA este mai mult decât

⁷ The share of world military expenditure of the 15 states with the highest expenditure in 2014, URL: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>, accesat la 10 noiembrie 2015.

⁸ *Background Paper on SIPRI Military Expenditure Data, 2010*, <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/factsheet2010>, accesat la 21 decembrie 2011.

⁹ Sam Perlo-Freeman, Aude Fleurant, Pieter D. Wezeman, Siemon T. Wezeman, „Trends in World Military Expenditure, 2014”, SIPRI Fact Sheet, April 2015, pp. 1-2, URL: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf>, accesat la 11.10.2015.

¹⁰ Deutsch, Karl W.; Burrell, Sidney; Kann, Robert; LEE, Maurice Jr.; Lichterman, Martin; Lindgren, Raymond; Loewenheim, Francis; van Wagenen, Richard, *Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957, p. 5.

evidentă prin parteneriatele dintre UE și NATO, prin contribuția pe care NATO a avut-o la dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare a UE, dar și prin parteneriatele bilaterale dintre SUA și statele membre ale UE.

1.2. Statu-quo și revizionism

Tematica prezentului studiu impune analiza relațiilor dintre Occident, pe de o parte, și Federația Rusă, de cealaltă. Prin Occident, înțelegem actorii statali și non-statali cuprinși în spațiul euroatlantic, statele incluse în comunitatea de securitate mai sus amintită, actorii de statu-quo ai sistemului internațional. Așadar, prezentul demers științific constituie o analiză a raporturilor dintre puterile de statu-quo ale sistemului internațional, respectiv SUA, statele europene, NATO și UE, pe de o parte, și o putere revizionistă, de cealaltă.

Puterea de statu-quo constituie acel actor al arenei internaționale care alege să funcționeze în cadrul sistemului internațional, fără a încerca să determine o schimbare a respectivei ordini. Statutul de statu-quo presupune că respectivul actor a dobândit o poziție avantajoasă în cadrul sistemului și depune eforturi pentru a o menține. De aici și înclinația acestora de a dezvolta relații de cooperare, de a atrage și ceilalți membri ai sistemului internațional către acestea. Este un actor care cooperează, participă activ, se conformează și absoarbe normele respectivului sistem internațional. O putere de statu-quo, mulțumită de sistemul internațional, va funcționa conform unei logici liberale, încercând să consolideze respectiva ordine internațională și să atragă cât mai mulți actori ai arenei internaționale către respectarea normelor aferente acesteia. În consecință, actorii euroatlantici, puteri de statu-quo, au dezvoltat o retorică tipic idealistă asupra relațiilor internaționale.

Prin opoziție, *puterea revizionistă* se caracterizează prin concentrarea masivă asupra propriei puteri și prestigiu, încercând să remodeleze sistemul internațional în propriul beneficiu, pentru atingerea intereselor sale. Aceasta se

concentrează asupra schimbării sistemului internațional și îmbunătățirii poziției sale în cadrul acestuia. Este un actor care funcționează conform unei logici realiste, viziune în care caracterul anarhic al mediului internațional de securitate determină un comportament competitiv al actorilor internaționali.

Relațiile dintre actorii occidentali și Federația Rusă au evoluat în funcție de poziția lor față de sistemul internațional, stând, în același timp, și sub semnul valorificării oportunităților aduse de schimbările în planul caracteristicilor mediului internațional de securitate. Puterile occidentale, puteri de statu-quo, au acționat în virtutea interesului de menținere a respectivei ordini internaționale, în timp ce Rusia, ca putere revizionistă, a încercat să valorifice momentele de criză ale mediului internațional de securitate în vederea promovării propriilor interese.

După finalul Războiului Rece, lumea a fost una unipolară, având în centrul său SUA, ca unică super-putere. A fost o etapă în care a prevalat discursul liberal, idealist al SUA, axat preponderent pe necesitatea cooperării într-o lume a interdependențelor multiple, ca unică soluție viabilă pentru promovarea și menținerea securității la nivel internațional. A fost, de asemenea, o perioadă marcată de încercări, mai mult sau mai puțin reușite, de dezvoltare și consolidare a cooperării cu Federația Rusă.

Totuși, atunci când evoluțiile din plan internațional au creat un teren favorabil (crize internaționale și regionale, șocuri strategice), Rusia a renunțat la beneficiile rezultate în urma acestei cooperări. O posibilă explicație a acestei atitudini poate fi regăsită în descrierea comportamentului revizionist, în viziunea lui B. Buzan. Acesta susține că este puterile revizioniste pot sprijini temporar și limitat politicile pentru stabilitate din motive precum necesitatea acoperirii vulnerabilităților pentru o anumită perioadă, prevenirea evenimentelor complet distructive (un război nuclear, încetinirea unor curse de

înarmare inutile sau câștigarea anumitor beneficii comerciale), însă, fără a manifesta un angajament pe termen lung față de ele¹¹.

1.3. Dificultatea cooperării și degradarea relațiilor

Relațiile dintre Rusia și Occident nu au avut un caracter uniform, constând deopotrivă în raporturi de cooperare și frecvente disensiuni. Pentru a exemplifica existența raporturilor de cooperare, este suficient să amintim *Actul Fondator asupra relațiilor mutuale de cooperare și securitate dintre NATO și Rusia*, semnat la Paris (1997), în virtutea căruia a funcționat Consiliul NATO-Rusia. Similar, ar putea fi interpretată și încercarea de resetare a relațiilor dintre SUA și Rusia (2009) sau semnarea unui nou Tratat de Reducere a Armamentului Strategic (2010).

Consiliul NATO-Rusia a constituit cadrul în care s-au pus bazele unor domenii de cooperare, precum: lupta contra terorismului și a traficului de narcotice; operații contra pirateriei; operația din Afganistan; schimburi de experiență și exerciții militare (2011). Cooperarea dintre Rusia și SUA a devenit însă mai evidentă după atacurile de la 11 septembrie 2001, când cele două au identificat o serie de riscuri și amenințări de securitate comune, precum terorismul, proliferarea armamentului de distrugere în masă, aspecte care țin de managementul crizelor etc. Rusia este unul dintre aliații SUA în lupta împotriva terorismului internațional.

În timp, relațiile de cooperare ruso-americană s-au dovedit a fi dificil sau chiar imposibil de realizat în alte domenii, în special cele legate de traiectoria statelor care au fost incluse în URSS. Tendința NATO și UE de extindere către est, cu toate implicațiile în plan economic, politic, social și militar al acestui proces, au întâlnit și chiar determinat reacții vehemente, violente din partea

¹¹ Barry Buzan, *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books Ltd., UK, 1983, p. 180.

Rusiei. Chiar și dezbaterile asupra implementării scutului antirachetă pe teritoriul statelor membre NATO din estul Alianței se înscrie în aceeași ordine de idei. Momente de referință ilustrative pentru conflictele de interes dintre cele două părți pot fi considerate: războiul din Georgia (2008) și problema independenței Osetiei de Sud și a Abhaziei; apărarea antirachetă a NATO; extinderea NATO și UE spre est, în special în Georgia și Ucraina.

Creșterea tensiunilor dintre Occident și Rusia s-a manifestat și ca urmare a șantajului energetic pentru menținerea influenței în spațiul post-sovietic. Exemple grăitoare în acest sens sunt decizia Moscovei de a sista livrarea de gaz natural către Ucraina în 2005 și 2007, afectând astfel întreaga Europă. Este și cauza inițiativelor europene de diversificare a surselor de import de hidrocarburi¹².

În linii mari, raporturile dintre Occident și Rusia s-au concretizat, pe de o parte, în diverse forme de cooperare în aspecte legate de riscurile și amenințările de securitate cu caracter internațional. Pe de altă parte, cele două părți s-au dovedit incapabile să-și armonizeze interesele, politicile și strategiile în privința spațiului ex-sovietic, considerat de către Kremlin o zonă a intereselor privilegiate, încă marcat de o amplă dependență economică, politică și chiar militară față de Rusia.

Toate acestea sunt reflectate în viziunile distincte asupra diverselor aspecte legate de afacerile internaționale, rezultat, în opinia noastră, al calității de puteri de statu-quo, respectiv puteri revizioniste.

Un caracter eterogen au avut și relațiile dintre actorii europeni și Federația Rusă. Bruxelles a întreprins eforturi în direcția instituționalizării relațiilor cu Moscova, un reper al cooperării fiind definirea celor *patru spații comune*, în cadrul Summitului de la Sankt Petersburg (mai 2003), ce reprezintă, de fapt,

¹² Pentru detalii, a se vedea Cristian Băhnăreanu, „*Arma energetică*” în contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 39-44.

patru domenii politice – spațiul economic comun, spațiul comun al libertății, justiției și securității, spațiul comun al securității externe și spațiul comun al cercetării și educației, care include și aspecte culturale.

Totuși, în pofida interdependențelor economice și în planul securității, cei doi actori par a înțelege în mod diferit relațiile internaționale și, în special, relația dintre ele. Un bun exemplu este *Parteneriatul pentru Modernizare* (2010), pe care europenii l-au gândit și perceput ca un cadru flexibil menit să contribuie la promovarea reformei, să faciliteze creșterea economică și îmbunătățească competitivitatea, obiective care, de fapt, se încadrează în modelul european de valori în plan economic. Astfel, este posibil ca Bruxelles să își fi creat așteptarea ca, în acest mod, Moscova să se apropie de valorile tipic europene; însă, pentru Kremlin, modernizarea a fost înțeleasă drept utilizarea resurselor de către Rusia „pentru a cumpăra active în Europa, în timp ce Europa furnizează Rusiei tehnologie”¹³. Practic, abordarea europeană, axată preponderent pe valori precum democrația, respectarea drepturilor omului, buna guvernare, valori cu un caracter politic, cu implicații asupra guvernării unui stat, nu se dovedesc compatibile cu cele rusești, în care specificul tipului de guvernare, cu un pronunțat caracter centralizat, favorizează o viziune pur economică asupra relațiilor cu UE.

Relațiile dintre Occident și Federația Rusă s-au degradat puternic pe fondul suprapunerii unor interese și strategii incompatibile ale celor două părți în spațiul ex-sovietic. În cursul anului 2013, în contextul în care Republica Moldova, Georgia, Armenia și Ucraina se pregăteau să semneze Acordul de Asociere cu UE, Federația Rusă a demarat o serie de măsuri menite să preseze guvernele acestor actori să renunțe la consolidarea relațiilor cu Uniunea și să le direcționeze spre Uniunea Vamală. În Ucraina, decizia guvernului de a abandona acest proiect a generat proteste de stradă ample, evenimentele

¹³ Dmitri Trenin, Sam Greene, *(Re)Engaging Russia in an Era of Uncertainty*, Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, Policy Brief 86, December 2009.

escaladând într-o reală criză politico-militară în acest spațiu. Evoluția acestora a inclus anexarea peninsulei Crimeea de către Moscova și izbucnirea unui război civil în estul Ucrainei, unde separatiștii au beneficiat, conform datelor prezentate de actorii occidentali, de sprijinul Rusiei. După tentative repetate de a încheia acorduri de încetare a focului, conflictul care a generat mii de morți și de răniți se află în prezent în fazele de regres, prezentând însă multe caracteristici care indică o evoluție a acestuia către o tipologie a conflictelor înghețate¹⁴.

Totuși, implementarea procesului de pace, cunoscut sub numele Minsk II (încheiat în februarie 2015), este incompletă, greoaie și dificilă, dat fiind că relațiile dintre Kiev și Moscova continuă să își păstreze natura extrem de tensionată. La finalul anului 2015, Donbas era încă scena tensiunilor dintre cei doi actori, iar Ucraina a decis sistarea relațiilor comerciale cu peninsula Crimeea și a cerut amânarea plății datoriei de 3 mld. de dolari către Rusia.

Criza ucraineană nu a generat instabilitate doar la granița estică a comunității euroatlantice, ci a constituit fondul unei reale crize între Vest și Rusia. Actorii occidentali au considerat că Rusia a intervenit militar ilegal în Ucraina și a violat suveranitatea și integritatea teritorială a acesteia. Prin urmare, au fost exprimate solicitări ferme și repetate adresate Moscovei de respectare a normelor internaționale, de abținere de la utilizarea forței și de soluționare a diferendelor pe cale diplomatică. Ulterior, activitatea formatelor oficiale de cooperare a fost sistată. Cooperarea civilă și militară în cadrul Consiliului NATO-Rusia a fost suspendată, summitul UE-Rusia a fost anulat, summitul G8, plănuțit a avea loc la Soci în 2014, a fost înlocuit cu un summit G7, ținut la Bruxelles.

Dincolo de măsurile în plan diplomatic, la nivelul UE, au fost adoptate o serie de sancțiuni economice, dar puse în aplicare în mod coordonat de SUA,

¹⁴ Pentru detalii, a se vedea Cristina Bogzeanu, „Crizele politico-militare din Zona Extinsă a Mării Negre: de la cronicizare la acutizare”, în *Impact Strategic*, nr. 4[53]/2014, pp. 7-18.

Canada, precum și de alte state aliatare și partenere. Sancțiunile de acest tip au fost decise în iulie 2014 (extinse până în martie 2016)¹⁵ și sunt concretizate în trei modalități: a) restricționarea accesului la piețele financiare și de servicii occidentale pentru anumite companii rusești deținute de stat din domeniul bancar, energetic și de apărare; b) embargouri impuse exporturilor rusești de echipamente înalt tehnologizate de exploatare și producere a petrolului; c) embargo asupra exporturilor de echipamente militare și de bunuri cu dublă utilizare din Rusia¹⁶.

Dincolo de apelul la încetarea acțiunilor agresive ale Rusiei și de condamnare a anexării Crimeii prin încălcarea suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, la nivelul NATO au fost întreprinse măsuri pentru asigurarea capacității de reacție rapidă și fermă la noile provocări de securitate. Este elaborat Planul NATO de Creștere a Capacității de Răspuns, iar Forța de Răspuns a NATO (*NATO Response Force – NRF*) este perfecționată, prin dezvoltarea unor pachete de forțe ce pot fi desfășurate în decurs de câteva zile, parte a acestei inițiative fiind Forța întrunită cu nivel de reacție foarte ridicat (*Very High Readiness Joint Task Force – VHRJTF*).

Mai mult, statele din estul comunității euroatlantice, dar și Rusia, au decis creșterea bugetelor militare. Astfel, statele membre NATO au agreat, la summitul din Wales (2014), să mențină sau să crească, după caz, investițiile în apărare la cel puțin 2% din PIB-ul național. De asemenea, conform datelor oficiale publicate, era estimat că Ucraina își va dubla cheltuielile militare în 2015, iar Rusia va crește acest tip de investiții cu 60% în cursul aceluiași an¹⁷.

¹⁵ Timeline – EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, accesat la 10 decembrie 2015.

¹⁶ Edward Hunter Christie, „Sanctions after Crimea: Have they worked?”, în *NATO Review*, 13 July 2015, URL: <http://www.nato.int/docu/review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>, accesat la 10 decembrie 2015.

¹⁷ ***, „Military Spending in Europe in the Wake of the Ukraine Crisis”, SIPRI, 15 April 2015, URL: <http://www.sipri.org/media/website-photos/milex-media-backgrounder-2015>, accesat la 10 decembrie 2015.

Concomitent, au fost derulate exerciții militare majore atât de către Federația Rusă, cât și de actorii occidentali, cu valoare de demonstrație de forță și descurajare. Cel mai mare exercițiu al Alianței din ultimii treisprezece ani s-a derulat în perioada 19 octombrie – 5 noiembrie 2015, menirea lui fiind de a testa noua forță de reacție rapidă, dar și de a demonstra „creșterea nivelului de ambiție în războiul modern întrunit și de a se prezenta drept o Alianță capabilă, în continuă evoluție, echipată cu capabilitățile și capacitățile necesare pentru a aborda provocările de securitate curente și viitoare”¹⁸. Deși provocarea reprezentată de acțiunea Rusiei în estul granițelor NATO nu este menționată nici în prezentarea exercițiului și nici în declarațiile oficiale, având în vedere că *VHRJTF* a fost creată tocmai în contextul crizei ucrainene, *Trident Juncture 2015* poate fi încadrat în setul de măsuri de descurajare a acesteia.

Contextul în care relațiile dintre Occident și Federația Rusă se derulează a devenit și mai complex odată cu implicarea Rusiei în conflictul din Siria. Damascul se confruntă cu un război civil încă din 2011, fenomenul fiind asociat inițial „primăverii arabe”. Dacă, în primele faze ale acestuia, actorii occidentali au blamat regimul lui Assad pentru violența cu care a încercat să pună capăt revoltei populare, radicalizarea unei părți din rebelii sirieni, asocierea lor cu jihadismul, emergența ISIS/ISIL ca apărător al musulmanilor sunniți și angajarea acestei organizații în diverse acte de terorism, care au culminat cu atacurile din Paris (13 noiembrie 2015), au așezat Occidentul și Federația Rusă de aceeași parte – a luptătorilor contra ISIS.

În acest context, Occidentul a constituit, în cursul anului 2014, o coaliție condusă de SUA, iar Federația Rusă a lansat, începând cu 30 septembrie 2015, o serie de atacuri asupra grupurilor rebele și jihadiste din Siria, la solicitarea guvernului de la Damasc.

¹⁸ Trident Juncture 2015, URL: <http://www.jfcs.nato.int/trident-juncture>, accesat la 11 decembrie 2015.

Cu toate acestea, nici în acest caz nu putem vorbi despre cooperare între Occident și Federația Rusă, dat fiind că oficialii de la Moscova au susținut că scopul Rusiei în acest caz se extinde și dincolo de lupta contra grupurilor teroriste, aceasta urmărind să sprijine guvernul Assad în redobândirea a cât mai multe dintre teritoriile pierdute în fața oponentilor, inclusiv de cei sprijiniți de SUA¹⁹. Atât NATO, cât și coaliția condusă de SUA au făcut apeluri repetate ca Rusia să înceteze bombardamentul aerian în Siria, apreciind că aceste acte nu fac decât să alimenteze extremismul. Modul în care evenimentele au evoluat în perioada recentă au dus adesea la concluzia că, în Siria, are loc de fapt un război proxy între diverse grupuri²⁰.

În opinia noastră, relațiile dintre Occident și Federația Rusă manifestă o tendință de degradare, de îngreunare accentuată a cooperării. Perioada curentă reprezintă o fază de acutizare a unei tendințe, manifestate, într-o formă relativ atenuată, pe parcursul întregului istoric post-Război Rece dintre Occident și Federația Rusă.

¹⁹ Ilya Arkhipov, Stepan Kravchenko, Henry Meyer, „Putin Officials Said to Admit Real Syria Goal Is Far Broader”, în *Bloomberg Business*, 19 Oct. 2015, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-19/putin-officials-said-to-admit-real-syrian-goals-are-far-broader>, accesat la 12 decembrie 2015.

²⁰ A se vedea: Martin Pendelly, „John McCain says US is engaged in proxy war with Russia in Syria”, în *The Guardian*, 4 October 2015, URL: <http://www.theguardian.com/us-news/2015/oct/04/john-mccain-russia-us-proxy-war-syria-obama-putin>; Anne Barnard, Karam Shoumali, „US weaponry is turning Syria into proxy war with Russia”, în *The New York Times*, 12 October 2015, URL: http://www.nytimes.com/2015/10/13/world/middleeast/syria-russia-airstrikes.html?_r=0, accesate la 12 decembrie 2015.

Capitolul 2.

VIZIUNEA ACTORILOR OCCIDENTALI

ASUPRA FEDERAȚIEI RUSE

În ciuda caracterului de comunitate de securitate pe care îl are, în cazul Occidentului, spre deosebire de cel al Federației Ruse, vorbim despre o multitudine de actori internaționali și nu despre un unic actor pe arena internațională. Acest lucru echivalează cu existența mai multor strategii, agende de securitate, interese și, adesea, viziuni distincte asupra aspectelor de politică externă. Așadar, în acest caz, vorbim despre îmbrățișarea unui set comun de valori, principii, reguli și norme de acțiune pe arena internațională și, nu întotdeauna, și despre un consens în ceea ce privește diferitele probleme la acest nivel. Un exemplu relevant în această privință sunt tensiunile din cadrul comunității euroatlantice cu privire la intervenția din 2003 a coaliției conduse SUA în Irak.

2.1. Relațiile economice

În ceea ce privește relațiile economice dintre Occident și Federația Rusă, este necesară distincția între actorii de pe malul vestic și cei de pe malul estic al Atlanticului. Aceasta deoarece relațiile economice și comerciale ale Uniunii Europene și ale statelor sale membre cu Rusia au o amploare mult mai mare decât cele ale SUA cu statul condus de la Kremlin. Astfel, statisticile pentru anul 2014 indică faptul că UE ocupă primul loc atât în clasamentul partenerilor de export ai Federației Ruse (45,8%), cât și în cel al partenerilor de import (42,6%)²¹. Prin comparație, legăturile economice și comerciale ale SUA cu Federația Rusă sunt mult mai reduse. Spre exemplu, în 2013, Rusia importa doar 2,7% din produsele sale din SUA și exporta un procent de 5,6% din

²¹ World Trade Organization, Russian Federation, 15 Sept. 2015, URL: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=RU>, accesat la 2 septembrie 2015.

produsele sale către aceasta²². Mai mult, investițiile directe ale SUA în Rusia în 2012 cumulau doar 2,9 mld. de dolari, spre deosebire de cele ale Germaniei, care se ridicau la 21,5 mld. de dolari sau ale Franței, care însumau 17 mld. de dolari²³. Relevant este că natura restrânsă a relațiilor economice ruso-americane s-a menținut și după intrarea Rusiei în Organizația Mondială a Comerțului (2012) și deschiderea, de către Washington, a statutului de Relații Comerciale Normale Permanente.

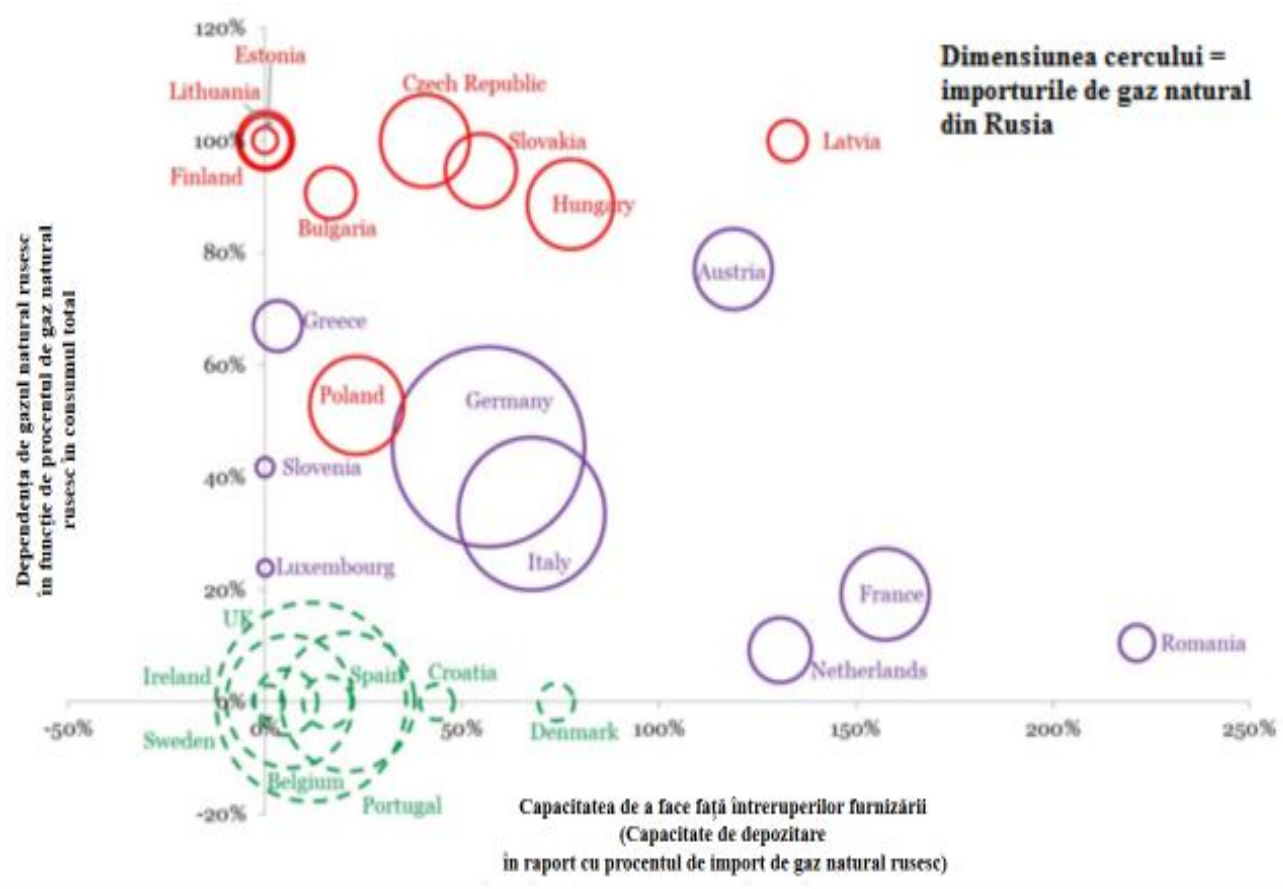

Figura nr. 4: Dependenta statelor europene de gazul natural rusesc, în funcție de cantitatea importurilor și de capacitatea de a face față întreruperii furnizării²⁴

Sursa: European Council on Foreign Affairs

²² Global Trade Atlas; Bank for International Settlements; Bank of Russia apud Rebecca M. Nelson, U.S.-Russia Economic Relations, CSR Insights, 1 August 2014, p. 2, URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/IN10119.pdf>, accesat la 12 octombrie 2015 .

²³ Ibidem.

²⁴ ***, „Europe’s vulnerability on Russian gas”, 17 March 2015, URL: http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas, accesat la 11 noiembrie 2015. Schema relevă trei grupuri de state: a) neutre (verde): nu importă gaz natural din Rusia și nu au contracte directe cu Gazprom; b) sigure (mov): state care importă gaz natural din Rusia și care sunt protejate de întreruperi fie prin capacitatea de depozitare, fie prin gradul relativ scăzut al importului; c) nesigure (roșu): state fie foarte dependente de importul de gaz natural rusesc (peste 80%), fie gradul lor de dependență este așteptat să crească considerabil (Polonia).

Principalele bunuri exportate de Moscova către UE constau, conform datelor furnizate de Organizația Mondială a Comerțului, în combustibili și produse miniere. Rusia este cel mai mare furnizor de hidrocarburi al UE, 39% din totalul importurilor de gaz natural din 2013 provenind din acest spațiu²⁵.

Natura relațiilor economice dintre actorii occidentali și Federația Rusă relevă că interesele Washingtonului în raport cu Moscova sunt ancorate preponderent în plan strategic, în timp ce cele definite la nivelul Bruxelles și al celorlalte capitale europene au și o importantă dimensiune economică, în special din prisma dependenței de hidrocarburile rusești. Totuși, având în vedere interdependența actorilor euroatlantici în planul securității, relațiile economice cu Rusia au o pondere consistentă în viziunea SUA.

Nici la nivel european, relațiile cu Rusia nu pot fi apreciate a avea un caracter uniform, putând fi identificate cu ușurință variații ale abordărilor acestei relații de la un stat la altul, în ciuda unor încercări de a contura o poziție comună la nivelul UE față de Moscova. Astfel, într-un studiu din 2007²⁶, statele europene au fost împărțite în 5 categorii, în funcție de natura raporturilor stabilite cu Kremlin, după cum urmează: a) „*Caii Troieni*” (Cipru și Grecia): adesea apără interesele Rusiei în cadrul UE și sunt dispuse să se opună pozițiilor comune ale UE; b) *Partenerii strategici* (Franța, Germania, Italia și Spania): au dezvoltat relații speciale cu Rusia, care subminează adesea politicile comune ale UE; c) „*Pragmaticii prietenoși*” (Austria, Belgia, Bulgaria, Finlanda, Luxemburg, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia și Ungaria): mențin relații apropiate cu Rusia și au tendința de a așeza interesele economice mai presus de cele politice; d) „*Pragmaticii glaciali*” (Cehia, Danemarca, Estonia, Irlanda, Letonia, Olanda, România, Suedia și Marea Britanie): se concentrează pe interese economice, dar le este mai puțin teamă decât altora să se poziționeze

²⁵ ***, Supplier countries, URL: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies/supplier-countries>, accesat la 11 noiembrie 2015.

²⁶ Mark Leonard; Nicu Popescu, *A Power Audit of EU-Russia Relations*, Policy Paper, European Council on Foreign Affairs, 2007, pp. 29, 34-35, 39-41, 43-45, 49.

contra Rusiei în anumite probleme; e) „*Noii războinici reci*” (Lituania și Polonia): relație ostilă vădită cu Moscova, fiind dispuse să își folosească dreptul la veto pentru a bloca negocierile UE cu Moscova.

Amploarea relațiilor economice dintre Rusia și actorii occidentali au căpătat noi valențe în contextul crizei ucrainene, atunci când cele două părți s-au angajat într-o veritabilă dispută a sancțiunilor economice. Dacă deteriorarea relațiilor economice ruso-americe nu riscau să genereze pierderi semnificative în acest sens, nu același lucru este valabil și pentru relațiile dintre Federația Rusă și UE. Având în vedere interdependența în plan economic, sancțiunile impuse Rusiei de actorii europeni în contextul crizei ucrainene au afectat negativ atât economia rusească, cât și pe cea europeană. Analizele publicate de Banca Mondială relevă că, în 2015, economia Rusiei s-a contractat cu 2,7%, dar este de așteptat o creștere a PIB-ului cu 0,7% în 2016 și 2,7% în 2017²⁷. Deși cauzele contractării economiei rusești sunt diverse, incluzând aspecte legate de politica internă, dar și de cea externă (costurile războaielor din Ucraina și Siria), în absența sancțiunilor economice impuse de Occident, dimensiunea acestei contractări nu ar fi depășit 1,6% în 2015²⁸. În același timp, economia actorilor europeni a fost considerabil afectată de sancțiunile impuse Rusiei. Comerțul între Europa și Rusia, care, în 2013, cunoștea o valoare de 326 mld. de dolari, a scăzut, în 2014, la 285 mld. de dolari, iar, în 2015, este așteptat să scadă până la 80 mld. de dolari²⁹.

Cu toate acestea, atitudinea și poziția actorilor occidentali față de Federația Rusă în contextul crizei ucrainene a demonstrat unitatea acestora prin atingerea consensului față de o problemă de securitate, prin solidaritatea în

²⁷ ***, „The World Bank Revises Its Growth Projections for Russia for 2015 and 2016”, The World Bank, 1 June 2015, URL: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/06/01/world-bank-revises-its-growth-projections-for-russia-for-2015-and-2016>, accesat la 10 noiembrie 2015.

²⁸ Simond de Galbert, *A Year of Sanctions against Russia – Now What? A European Assessment of the Outcome and Future of Russia Sanctions*, Center for strategic and International Studies, Washington, October 2015, p. 6.

²⁹ Ibidem, p. 9.

stabilirea și implementarea unui set de măsuri coercitive, cu efecte limitate, dar cu greutate considerabilă în evoluția respectivei crize.

Opțiunea pentru implementarea unor măsuri coercitive de natură economică și nu militară relevă că, spre deosebire de Rusia, nici Europa, nici SUA nu și-au considerat interesele strategice a fi atât de amenințate în Ucraina încât să justifice recursul la utilizarea forței³⁰.

2.2. Vecinătatea comună

Spațiul Mării Negre, vecinătatea comună a Federației Ruse și a Occidentului, a jucat dintotdeauna un rol strategic în istoria Rusiei, dar și pentru identitatea sa. Regiunea este caracterizată de instabilitate în plan politic, economic și al securității, de menținerea conflictelor înghețate, având și relevanță majoră din punctul de vedere al securității energetice. Marea parte a statelor cuprinse în acest spațiu sunt foste state sovietice, ce și-au câștigat independența după destrămarea URSS. Sunt state traversate de oleoducte și gazoducte, care leagă exportatorul rus de importatorii europeni, cu pondere substanțială în ecuația de securitate economică a Federației Ruse și în cea de securitate energetică a statelor europene.

Așadar, unul dintre punctele majore în care interesele Occidentului și ale Federației Ruse se intersectează este constituit de vecinătatea lor comună, de spațiul est-european. Criza ucrainană constituie una dintre cele mai puternice dovezi că suprapunerea de interese în acest spațiu și dezvoltarea unor strategii incompatibile de către cele două părți poate constitui o posibilă sursă de conflicte și poate determina deteriorarea relațiilor dintre Occident și Federația Rusă.

Statele din spațiul cuprins între granițele NATO și UE și Federația Rusă au dobândit un loc prioritar pe agenda de securitate a actorilor occidentali odată

³⁰ Ibidem, p. 3.

cu extinderea celor două organizații către est. Interesele SUA și ale NATO în regiune au început să capete o importanță crescută la începutul anilor 2000, datorită resurselor energetice din zona Mării Caspice și creșterii importanței strategice a Zonei Extinse a Mării Negre în urma declansării războiului contra terorismului, după atacurile de la 11 septembrie 2001.

Concomitent, prezența NATO în regiune a devenit mai consistentă, constituind dimensiunea militară a politicii SUA în regiune. Per ansamblu, politica SUA în Zona Extinsă a Mării Negre a fost structurată pe trei piloni majori: democrație și reformă economică; energie și comerț; securitate. Eforturile de consolidare a democrației și a economiei de piață erau menite să împiedice Rusia să devină o super-putere regională și globală, ceea ce ar fi constituit o provocare pentru influența SUA în regiune³¹. Similar, eforturile de a crește numărul de rute de transport a hidrocarburilor din spațiul caspic și dezvoltarea legăturilor comerciale cu actorii occidentali erau menite să reducă dependența energetică a Europei de Rusia. Preocupările de securitate au fost cantonate în lupta împotriva terorismului, criminalității organizate și traficului de arme de distrugere în masă. Deschiderea pentru aderarea Ucrainei și Georgiei la NATO ar fi dus la o prezență mai vizibilă și mai puternică a SUA și a Alianței în spațiul Mării Negre, însă demersurile au fost suspendate în contextul războiului din Georgia (2008).

Experiența din vara anului 2008, precum și cea a mult mai recente crize ucrainene, este elocventă pentru ponderea diferită pe care spațiul Mării Negre îl are pentru Occident și pentru Federația Rusă. Faptul că SUA nu a avut o reacție pe măsură în fața acțiunilor Federației Ruse, precum și divergențele dintre aliați cu privire la extinderea NATO către Est au demonstrat, în viziunea unor

³¹ Mitat Celikpala, „Escalating rivalries and diverging interests: prospects for stability and security in the Black Sea region”, în *Southeast European and Black Sea Studies*, nr. 3 [10]/2010, pp. 287-302.

experți³², că, la acel moment, SUA nu avea preocupări urgente de securitate în regiune.

Într-un mod similar ar putea fi analizată și reacția Occidentului în contextul crizei ucrainene. Datele publicate într-un raport al *Pew Research Center* (2015) relevă că națiunile NATO manifestă reticență în ceea ce privește implicarea mai consistentă a țării lor în conflictul din Ucraina, în special din punct de vedere militar. Marea parte a celor care au participat la sondaj sunt de acord în mare măsură cu sprijinul economic pentru Ucraina, dar manifestă în mică măsură acordul pentru o altă formă de ajutor mai consistentă³³.

	State occidentale care susțin sprijinul economic al Ucrainei	Sprijin pentru aderarea Ucrainei la NATO	Sprijin pentru aderarea Ucrainei la UE	Sprijin ca NATO să trimită arme Ucrainei
Polonia	77%	59	60	50
Spania	77	57	65	25
Germania	71	36	41	19
UK	68	57	53	42
Franța	67	55	46	40
Italia	44	35	37	22
Canada	75	65	—	44
U.S.	62	62	—	46
MEDIE	70	57	50	41

Figura nr. 5: Atitudinea națiunilor NATO față de măsurile posibile în contextul crizei ucrainene
Sursa: Pew Research Center, 2015.

În opinia noastră, modul în care actorii care sunt subiectul analizei de față interacționează în privința vecinătății comune este elocvent pentru coordonatele pe care se construiește relația dintre ei. În contextul în care criza ucraineană era în plin proces de escaladare, John J. Mearsheimer publica un articol în care argumenta că extinderea NATO și UE către Est, măsurile de promovare a democrației și de consolidare a relațiilor cu statele aflate la granița Rusiei nu au făcut decât să alimenteze o criză latentă, reacția Rusiei fiind comparabilă cu cea

³² Ibidem, p. 293.

³³ Katie Simmons, Bruce Stokes, Jacob Pousher, *NATO Publics Blame Russia for Ukrainian Crisis, but Reluctant to Provide Military Aid. In Russia, Anti-Western Views and Support for Putin Surge*, 10 June 2015, URL: <http://www.pewglobal.org/files/2015/06/Pew-Research-Center-Russia-Ukraine-Report-FINAL-June-10-2015.pdf>, accesat la 12 noiembrie 2015.

a Washingtonului în situația ipotetică în care China ar fi construit o alianță militară impresionantă și ar fi încercat să includă în aceasta Canada și Mexic³⁴. Conform altor opinii, extinderea democrației, păcii și piețelor libere, fundamentate pe zeci de ani de experiență a consensului internațional privind limitarea folosirii forței, exceptând auto-apărarea, poate afecta interesele naționale ale unui actor doar dacă acel actor este deja ostil³⁵. Strategia Federației Ruse de a limita prejudiciile provenind din astfel de acțiuni și principii sugerează că Moscova le considera deja provocări la adresa securității sale. Postura de limitare a prejudiciilor este specifică puterilor revizioniste³⁶.

Cu alte cuvinte, în ciuda relațiilor de cooperare coordonate prin Consiliul NATO-Rusia, relațiile dintre SUA și, implicit, NATO, pe de o parte, și Federația Rusă, de cealaltă, s-au derulat pe tiparul interacțiunii dintre actori de statu-quo și actori revizionști.

În ceea ce privește interacțiunea dintre actorii europeni și Federația Rusă în problema vecinătății comune, există deja studii elaborate la nivelul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate³⁷, care indică, în linii mari, că relevanța strategică a statelor din vecinătatea estică a UE este ancorată în următoarele aspecte: a) proximitate geografică; b) relevanță din punct de vedere energetic, în special, ca rută alternativă de transport al hidrocarburilor din Asia Centrală către Europa; c) aspecte transfrontaliere de securitate – imigrația ilegală și criminalitatea organizată; d) aspecte de instabilitate structurală care

³⁴ John J. Mearsheimer, „Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusion that Provoked Putin”, în *Foreign Affairs*, septembrie/octombrie 2014, ediția on-line, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-fault>, accesat la 15 noiembrie 2014.

³⁵ Andrei Kelin, „Attitude to NATO Expansion: Calmly Negative”, în *International Affairs* (Moscow), No. 1, 2004 apud Stephen J. Blank, „The NATO-Russia Partnership: A Marriage of Convenience or a Troubled Relationship?”, Eduardo B. Gorman (ed.), *NATO and the Issue of Russia*, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2010, pp. 18-19.

³⁶ Ibidem.

³⁷ A se vedea: Cristina Bogzeanu, *Rolul Uniunii Europene în gestionarea conflictelor înghețate din vecinătatea granițelor sale* (2015); *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării Forțelor Navale ale României pe termen mediu și lung* (2012), Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.

favorizează proliferarea riscurilor și amenințărilor mai sus amintite și constituie un teren propice pentru menținerea conflictelor înghețate.

Abordarea statelor europene este fundamentată preponderent pe dimensiunile economică, politică și socială, orientată către dezvoltarea capacității de autoguvernare a statelor, către stabilizarea acestora. Această strategie europeană este incompatibilă cu interesele și strategiile Federației Ruse în regiune, fapt vizibil și numai dacă am lua în considerare rolul Moscovei în menținerea conflictelor înghețate din acest spațiu. Întreținerea instabilității și chiar destabilizarea politică, economică, socială, militară a statelor care sunt scena unor astfel de conflicte constituie una dintre principalele pârghii ale Rusiei de a le păstra sub influența proprie³⁸.

SUA, NATO și UE au viziuni similare cu privire la relațiile cu statele fost-sovietice, însă există și particularități specifice, abordarea SUA și a NATO fiind una de natură politică, axată pe problemele de securitate din regiune, iar cea a UE pe cooperarea în plan economic și comercial. Abordarea UE în ceea ce privește acest spațiu este fundamentată pe puterea ei normativă, pe capacitatea de a genera stabilitate, securitate și dezvoltare prin exportul normelor, valorilor și principiilor care au stat la bazele creării sale. În acest sens, la Bruxelles, au fost demarate o serie de inițiative precum Politica Europeană de Vecinătate, care include și componenta Parteneriatului Estic, și Sinergia Mării Negre, toate menite să contribuie la consolidarea relațiilor dintre aceste state și UE și la apropierea acestora de standardele europene în domeniile politic, economic și de securitate.

După criza ucraineană, este de așteptat ca abordarea acestei zone în cadrul politic specific UE să cunoască modificări substanțiale, dat fiind că evenimentele din estul Ucrainei se constituie într-o dovadă a eșecului Uniunii. În mai 2015, era făcut public un raport al Comisiei pentru afaceri externe din

³⁸ Pentru detalii, a se vedea Cristina Bogzeanu, *Op. cit.*, 2015, pp. 7-20.

Parlamentul European, care reflectă tocmai nevoia de adaptare a UE la noul context strategic din estul granițelor sale³⁹. Acest fapt este justificat, pe de o parte, prin schimbarea echilibrului militar din Bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia, prin acțiunile ostile întreprinse de aceasta în Ucraina, iar, de cealaltă, prin importanța strategică majoră a regiunii pentru UE și pentru statele sale membre din perspectiva securității și apărării. Documentul amintit evidențiază două caracteristici principale ale implicării UE în statele din estul granițelor sale. În primul rând, este vorba despre *caracterul insuficient al coeziunii la nivelul UE* în ceea ce privește acest spațiu⁴⁰, iar, în al doilea, despre *o slabă reflectare a semnificației strategice a vecinătății estice în cadrul politic al UE*⁴¹.

Deși evoluțiile recente în planul securității au demonstrat existența unor curențe notabile în modul în care Bruxelles a gestionat provocările de securitate din vecinătatea sa estică, viziunea UE se încadrează în perspectiva întregii comunități euroatlantice: interesele, securitatea și stabilitatea statelor ex-sovietice vor fi cel mai bine realizate dacă vor obține independență și suveranitate deplină și integrarea în structurile euroatlantice.

³⁹ Parlamentul European, Comisia pentru afaceri externe, Ioan Mircea Pașcu (Raportor), Raport referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia (2015/2036(INI)), 21 Mai 2015, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0171+0+DOC+XML+V0//RO>, accesat la 5 octombrie 2015.

⁴⁰ Raportul referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia face numeroase referințe la acest specific al abordării vecinătății estice de către UE prin Politica Europeană de Vecinătate sau Sinergia Mării Negre: „UE și statele sale membre trebuie să vorbească cu o singură voce în chestiunea relațiilor UE cu Rusia (...) UE trebuie să dea dovadă de unitate, solidaritate și angajare în sancționarea acțiunilor Rusiei (...) invită statele membre ale UE să rămână ferme și unite în angajamentul de a aplicare a sancțiunilor convenite împotriva Rusiei, inclusiv prin înghețarea oricărei forme de cooperare militară și de apărare și prin anularea contractelor, cum ar fi livrarea către Rusia de nave de asalt amfibie Mistral (...) UE trebuie să rămână unită și să vorbească cu o singură voce în războiul hibrid purtat de Rusia în Ucraina; (...) orice răspuns eficient la amenințările de securitate și provocările politice determinate de combinația de acțiuni militare și nemilitare ale Rusiei în Ucraina trebuie să se bazeze pe unitate”.

⁴¹ Elocvență în acest sens este următoarea mențiune din Raportul referitor la situația militară strategică din bazinul Mării Negre în urma anexării ilegale a Crimeii de către Rusia: „subliniază că regiunea Mării Negre ar trebui să fie cu adevărat prioritară pentru UE”.

Practic, actorii occidentali, indiferent că ne referim la SUA, NATO sau UE, nu au reușit niciodată să coopereze în mod real cu Federația Rusă în privința statelor din vecinătatea comună. Deși ambele părți au fost constant interesate în a-și menține influența în regiune, politicile și strategiile definite la nivelul fiecărui actor le excludeau pe cele întreprinse de cealalt. Spre exemplu, Strategia de Securitate Națională a SUA (2002) stipula că se va continua consolidarea independenței și stabilității statelor din fosta Uniune Sovietică, având credința că o vecinătate stabilă și prosperă va consolida angajamentul crescând al Rusiei pentru integrarea în comunitatea euroatlantică⁴². În 2006, strategia menționa că „din motive geografice și de putere, Rusia are o mare influență nu doar în Europa și în vecinătatea sa imediată, ci și în alte regiuni vitale pentru noi: Orientul Mijlociu Extins, Asia Centrală și de Sud, Asia de Est. Trebuie să încurajăm Rusia să respecte valorile democrației și libertății acasă și să nu împiedice cauza democrației și libertății în aceste regiuni (...). Stabilitatea și prosperitatea în vecinătatea Rusiei va ajuta aprofundarea relațiilor noastre cu Rusia; dar această stabilitate va rămâne nesigură atât timp cât această regiune nu este condusă de democrații eficiente”⁴³.

În 2010, Strategia de Securitate Națională elaborată la Washington reducea considerabil referirile la vecinătatea Rusiei, menționând doar că „vom urmări activ relația de cooperare cu Rusia și ca aceasta să constituie un partener responsabil în Europa și Asia, vom susține suveranitatea și integritatea teritorială a vecinilor Rusiei”⁴⁴.

În 2015, în contextul unei crize politico-militare în escaladare pe teritoriul Ucrainei, discursul cu privire la spațiul Mării Negre a devenit unul radical,

⁴² The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, URL: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>, accesat la 10 noiembrie 2015.

⁴³ The National Security Strategy of the United States of America, March 2006, URL: <http://www.state.gov/documents/organization/64884.pdf>, accesat la 10 noiembrie 2015.

⁴⁴ The National Security Strategy of the United States of America, May 2010, URL: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, accesat la 10 noiembrie 2015.

amintind de menținerea sancțiunilor impuse Rusiei și reafirmând sprijinul oferit partenerilor precum „Georgia, Moldova și Ucraina, astfel încât să poată coopera mai bine cu SUA și NATO, precum și să își poată asigura singure securitatea”⁴⁵. În condițiile în care acest spațiu are o importanță strategică vitală pentru Rusia, iar menținerea instabilității acestor actori a constituit un veritabil *modus operandi* în relația cu aceștia, în ochii liderilor de la Kremlin, această viziune strategică a SUA se poate contura cu ușurință drept o amenințare la adresa intereselor Federației Ruse.

Occidentul și Federația Rusă au concurat, mai mult sau mai puțin tacit, pentru influența în acest spațiu, încercând stabilizarea și dezvoltarea în cazul actorilor vestici sau destabilizarea în cazul Federației Ruse, uzitând de instrumente *soft* de promovare a intereselor în cazul actorilor occidentali și de instrumente *hard* în cazul Moscovei. Actorii occidentali nu și-au însoțit diplomația și de instrumente *hard*, tocmai din dorința de a menține un oarecare echilibru strategic în acest spațiu, necesar nu doar din perspectiva riscurilor și amenințărilor ce puteau emerge în situația destabilizării grave a regiunii, ci și din rațiuni geoeconomice, mai ales dacă avem în vedere gradul crescut de dependență al actorilor occidentali față de importurile de hidrocarburi rusești, resurse care traversează multe dintre statele din Bazinul Mării Negre până a ajunge la importatorii europeni.

2.3. Controlul armamentelor

Începând cu anul 2009, președinția americană a intenționat „să reseteze” relațiile dintre Washington și Moscova, din dorința de a da un nou impuls Rusiei în a se angaja în activități de control al armamentului nuclear și de securitate nucleară și de a continua reducerea acestui tip de arsenal dincolo de

⁴⁵ The National Security Strategy of the United States of America, February 2015, URL: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf, accesat la 10 noiembrie 2015.

limitele stabilite la finele Războiului Rece. Cele două puteri au încheiat o serie de tratate de reducere a armamentului nuclear (START I, START II, SORT, Noul START), ultimul dintre ele datând din 2011.

Prin Noul START, Rusia și SUA se angajau să-și reducă arsenalele nucleare cu 30%, iar tratatul este așteptat să rămână în vigoare până în 2021. Totuși, în 2013, reducerile arsenalelor nucleare erau apreciate a fi „mai mici decât ar fi fost de așteptat sau de sperat, având în vedere că Războiul Rece s-a încheiat”⁴⁶.

Ratificarea tratatului New START nu a împiedicat Rusia să se comporte ca un partener cel puțin incomod pentru Washington. În opinia experților occidentali, acest lucru se datorează faptului că Rusia aplică o strategie riscantă în domeniul armamentului nuclear pentru a-și accentua și justifica statutul de mare putere, atașând oricărei acțiuni a Washingtonului implicații în planul stabilității strategice, o condiție *sine qua non* a securității internaționale⁴⁷. Subminarea stabilității strategice a fost invocată și în contextul tensionării relațiilor dintre Moscova și Washington pe fondul plasării unor elemente din scutul antirachetă american pe teritoriul unor state europene situate în proximitatea imediată a Rusiei (Polonia, România, Turcia).

Deși, la baza inițiativei americane, se află rațiuni pur defensive (apărarea SUA și aliaților europeni de un eventual atac din partea Iranului), Kremlin percepe această situație drept o amenințare la adresa securității proprii, dat fiind că afectează echilibrul nuclear. În plus, respingerea propunerii Moscovei de construire a unui scut antirachetă comun a determinat ca retorica, dar și anumite acțiuni ale liderilor politici și militari ruși cu privire la acest aspect, să aibă un evident caracter agresiv. Exemple elocvente în acest sens sunt desfășurarea de

⁴⁶ Ivan Oelrich, *US Nuclear Force Structure and Deep Reductions*, Deep Cuts Working Paper, no. 1/2013, p. 2, URL: http://www.deepcuts.org/images/PDF/DeepCuts_WP1_Oelrich.pdf, accesat la 10 decembrie 2015.

⁴⁷ Elbridge A. Colby, Michael S. Gerson (eds.), *Strategic Stability: Contending Interpretations*, US Army War College Press, 2013, pp. 299-300.

rachete balistice și sol-aer în Kaliningrad, în apropiere de granița cu Estonia, Letonia și Lituania, ca răspuns la construirea scutului antirachetă al NATO din Europa. În plus, șeful statului major rusesc, Nikolai Makarov, a declarat, în mai 2012, că Rusia nu va ezita să utilizeze atacul preemptiv dacă dezvoltarea scutului antirachetă al NATO va ajunge în cea de-a treia fază⁴⁸. Acest discurs a continuat de-a lungul timpului, inclusiv pe parcursul crizei ucrainene. Spre exemplu, Moscova derulează în prezent un proces de modernizare a apărării, care include și o nouă gamă de rachete nucleare. Spre finele anului 2015, Rusia anunța că va construi arme capabile să străpungă orice sistem de apărare antirachetă⁴⁹.

Reacția față de scutul antirachetă american constituie totuși unul dintre cele mai elocvente argumente că, în ciuda intențiilor de „resetare” a relațiilor dintre SUA și Rusia, cele două nu au depășit percepțiile și atitudinile moștenite în mare parte din timpul Războiului Rece.

Ambele sunt puteri nucleare, iar echilibrul cursei înarmării nucleare a putut atinge un echilibru doar atunci când a devenit clar că, în cazul unui conflict nuclear, statul care atacă ar avea cel puțin la fel de mult de pierdut ca și statul atacat, idee cunoscută drept doctrina „Distrugerii Reciproc Asigurate” (*Mutual Assured Destruction*). Prin urmare, echilibrul în plan nuclear există doar atunci când ambele state implicate au un nivel comparabil de vulnerabilitate una față de cealaltă, iar scutul antirachetă american plasat pe teritoriul Europei echivalează cu reducerea nivelului de vulnerabilitate al acesteia și cu un avantaj indiscutabil față de Moscova, ceea ce explică de ce Rusia se simte amenințată de crearea unor sisteme defensive de către cea de-a doua putere nucleară a lumii, chiar dacă acesta vizează, cel puțin la nivel

⁴⁸ Andrew E. Kramer, “Russian General Makes Threat on Missile Defence Sites”, în *New York Times*, 3 May 2012, URL: http://www.nytimes.com/2012/05/04/world/europe/russian-general-threatens-pre-emptive-attacks-on-missile-defense-sites.html?_r=0, accesat la 10 octombrie 2015.

⁴⁹ ***, Putin: Russia Working To Pierce 'Any Missile Shield', 10 November 2015, URL: <http://www.defensenews.com/story/defense/2015/11/10/putin-russia-working-pierce-missile-shield/75526314/>, accesat 20 noiembrie 2015.

declarativ, alte amenințări de acest tip (Iran). În situația dată, chiar dacă nu există încă intenția ofensivă a SUA, se poate vorbi totuși despre o dilemă a securității prin aceea că distincția între sistemele ofensive și cele defensive este dificil de operat în aceste condiții.

Dacă până la plasarea scutului antirachetă american pe teritoriul Europei, dilema securității putea fi considerată anulată prin faptul că fiecare parte își putea asigura securitatea nu prin capacitatea sa de a se apăra, ci prin aceea de a răspunde⁵⁰, după plasarea scutului antirachetă pe teritoriul Europei, se poate vorbi despre o dilemă a securității pentru că SUA și aliații săi și-au adăugat și avantajul posibilității de a se apăra.

Mai mult, crearea unui regim de securitate în acest sens este dificilă. Solicitarea Moscovei de a construi un scut antirachetă comun nu putea fi acceptată, deoarece ar fi echivalat cu permiterea accesului la sistemele de comandă și control ale SUA și NATO, iar existența a două scuturi distincte nu poate garanta acesteia securitatea în contextul mai sus amintit. Rezolvarea dilemei depinde de modul în care problema este abordată și de identificarea unei modalități de creștere a încrederii între cele două state.

În contextul creat odată cu emergența și escaladarea crizei ucrainene, relațiile dintre Occident și, implicit SUA, și Federația Rusă s-au deteriorat într-o măsură nenemaiîntâlnită din timpul Războiului Rece. Încrederea, disponibilitatea și cadrele de cooperare necesare menținerii și respectării agendei de reducere a arsenalelor nucleare s-au erodat treptat și semnificativ, determinând stagnarea acestui proces. Din acest punct de vedere, s-a sugerat că astfel a fost atins „sfârșitul istoriei” controlului armelor nucleare⁵¹. Practic, criza din Ucraina și războiul în plină desfășurare din Orientul Mijlociu au pus în umbră problema dezarmării nucleare, care se transformă într-o criză prelungită

⁵⁰ Robert Jervis, „Security Regimes”, in *International Organization*, vol. 36, no. 2, International Regimes, Spring 1982, p. 374.

⁵¹ Alexei Arbatov, *An Unnoticed Crisis. The end of History for Nuclear Arms Control?*, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow, 2015.

ce ar putea duce la o reluare a înarmării, cu cele mai grave repercusiuni politice, economice și militare pentru întreaga lume⁵².

Totodată, nu trebuie subestimată valoarea scutului antirachetă american și atitudinile față de acesta ca instrumente de politică externă, ca mod de operaționalizare a instrumentelor militar și diplomatic de promovare a intereselor naționale. Pentru SUA, scutul ar putea transmite europenilor continuarea angajamentului ca furnizor de securitate în contextul amplificării unor riscuri și amenințări (proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul internațional, criminalitatea organizată). Pentru Rusia, retorica agresivă în ceea ce privește scutul antirachetă, precum și măsurile concrete (concentrarea de trupe la granița cu Letonia, Lituania și Estonia), pot fi menite să realizeze tocmai contrariul intențiilor SUA – micșorarea încrederii statelor europene, în special a celor ce s-au aflat la un anumit moment dat sub umbrela sovietică, în capacitatea SUA și a NATO de a le garanta securitatea; în plus, acest tip de retorică poate fi orientat și către confirmarea interesului Moscovei de a-și menține influența în fostele state sovietice, precum și a statutului de mare putere în revenire.

Criza ucraineană nu este direct legată de problema echilibrului strategic în relațiile Occident-Federația Rusă, aceasta având o istorie cu mult mai îndelungată. Totuși, deteriorarea relațiilor dintre actorii euroatlantici și Rusia pe fondul crizei ucrainene constituie un teren complet nefavorabil negocierilor aferente procesului de control al armamentelor, putând chiar determina o agravare a crizei asupra controlului armamentelor nucleare.

⁵² Ibidem, p. 22.

Capitolul 3.

VIZIUNEA FEDERAȚIEI RUSE

ASUPRA RELAȚIEI CU OCCIDENTUL

După căderea Cortinei de Fier, politica externă rusă a continuat să promoveze și să impună influența și propriile interese, atât în relațiile cu Occidentul, cât mai ales cu Orientul.

În primă instanță, în anii 1990, Rusia s-a deschis către Occident încheind câteva acorduri care păreau să o conducă pe drumul cooperării apropiate cu țările vestice⁵³. Această deschidere a fost posibilă datorită fragilității interne a statului rus. Totuși, Rusia nu a încetat în tot acest timp să întreprindă eforturi de restructurare și modernizare a forțelor armate moștenite din perioada sovietică.

În 2008, într-o perioadă critică pentru întreaga economie globală, Rusia a intervenit în Osetia de Sud, motivând că asaltul armatei georgiene asupra regiunii a constituit „un genocid asupra populației de naționalitate rusă”⁵⁴ de acolo. Într-adevăr, în perioada respectivă au murit peste 850 de oameni. Ulterior, un raport al UE arată că „ambele părți în conflict (Georgia și Federația Rusă) au încălcat dreptul internațional”⁵⁵. Totuși, Georgia intervenea într-o regiune care era parte a statului său național, așadar poate fi considerată o acțiune de restabilire a ordinii publice pe teritoriul propriu, în timp ce Federația Rusă încălca teritoriul național al altui stat suveran care intenționa să iasă din sfera sa de influență căutând să se înregistreze în NATO. Considerăm că acesta este momentul de cotitură al relațiilor Rusia – Occident.

⁵³ START II în 1993, Acordul de asociere și cooperare cu UE în 1994, Acordul de Cooperare cu NATO în 1997.

⁵⁴ Nikolai N. Petro, „The Russia Georgia War: Causes and Consequences”, în *Global Dialogue*, Volume 11, Winter/Spring 2009, URL: <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=439>, accesat la 29.10.2015.

⁵⁵ Katherine Iliopoulos, *EU Report Targets Both Sides in Georgia-Russia Conflict*, 30 septembrie 2009, URL: <http://www.crimesofwar.org/commentary/eu-report-targets-both-sides-in-georgia-russia-conflict/>, accesat la 29.10.2015.

3.1. Viziunea politică a Federației Ruse post-Război Rece

În opinia profesorului în economie Steven Rosefielde, de la Universitatea Carolina de Nord - SUA, implicarea în politica rusă a lui Vladimir Putin a produs o revigorare a puterii naționale ruse. Regimul Putin a centralizat statul rus, a recuperat controlul asupra complexului militaro-industrial și asupra principalelor complexe energetice, a întărit serviciile de informații pentru a combate terorismul și criminalitatea transfrontalieră și a dezvoltat un climat de securitate internă⁵⁶. Mulți analiști ruși consideră Rusia condusă de Vladimir Putin ca o democrație dirijată.

Viziunea Federației Ruse post-Război Rece privind raportarea față de Occident a fost modificată de două mari coordonate: renașterea tendințelor imperialiste a conducerii de la Moscova odată cu accesarea la putere a lui Vladimir Putin care a construit o întreagă „doctrină putinistă” și sentimentul de îngrădire resimțit de puterea rusă ca urmare a creșterii influenței Occidentului prin valurile succesive de extindere ale NATO și UE care au cuprins și își prezintă în continuare disponibilitatea de a include state foste sovietice, aflate în trecutul nu foarte îndepărtat în aria de control și influență a Rusiei⁵⁷. Nu știm cu siguranță care dintre cele două coordonate a fost decisivă pentru schimbarea acțiunii politice ruse în raport cu țările europene cooptate în totalitate sau în parte în organizații vestice de cooperare în materie economică sau de securitate.

Constatăm, însă, că viziunea actuală de politică externă a Rusiei este catalizată de o „geopolitică a emoțiilor”, bine conturată pe sentimentul de teamă față de extinderea Occidentului, care, dacă nu justifică, cel puțin poate duce la o

⁵⁶ Steven Rosefielde, *Russia in the 21st Century: The Prodigal Superpower*, University of North Carolina, Chapel Hill, Cambridge University Press, 2004, URL: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam051/2004045110.pdf>, accesat la 01.10.2015.

⁵⁷ În Constituția F. Ruse în vigoare se precizează la art. 1, pct. 2 că: „Denumirile de Federația Rusă și Rusia au valoare egală”, așadar sunt interșanjabile, făcând referire la aceeași entitate teritorială. A se vedea: *The Constitution of the Russian Federation*, adoptată la 12 decembrie 1993 prin referendum, URL: <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/d0bd6a5ba542c949c32575dd004009ee!OpenDocument>, accesat la 23.09.2015.

mai bună înțelegere a acțiunilor militare manifeste ce au părut a fi precipitate și haotice la momentul respectiv, Georgia – 2008 și Crimeea –2014.

În acest context, tindem să îi credem pe recenzorii cărții lui Laqueur⁵⁸, „Putinism. Russia and its Future with the West”, care, identifică în lucrare că „cei trei piloni ai ideologiei rusești (putiniste) - religia creștin-ortodoxă⁵⁹, destinul așa numit eurasiatic al Rusiei în lume și teama de îngrădire din partea oponentilor externi – sunt încă populari în manifestările doctrinare ale puterii ruse”⁶⁰. Facem aceste afirmații în contextul în care pentru fiecare dintre ele există semnale în documente oficiale și mass-media. Astfel, în mass-media occidentală și nu numai apar o serie de referiri la legăturile puternice dintre V. Putin și Biserica Ortodoxă Rusă⁶¹. Cu privire la viitorul eurasiatic al F. Ruse în lume, V. Putin, și nu numai, a făcut o serie de declarații în acest sens. Dar cea mai relevantă dovadă este crearea Uniunii Eurasiatice ca for ce se dorește a se transforma într-o cupolă care să cuprindă cât mai multe din statele foste sovietice.

Teama de îngrădire a F. Ruse s-a manifestat în perioada recentă prin măsuri agresive luate împotriva unor state din fosta arie de influență, exemple sunt: embargoul la importul de vinuri din Republica Moldova, susținerea secesiunii

⁵⁸ Walter Laqueur este cunoscut istoric și publicist american de origine germană, care a publicat mai mult de 25 de cărți cu referire la Rusia și politica dusă de conducerea de la Kremlin.

⁵⁹ Deși Constituția Rusiei prevede la art. 14, pct. 1, că statul rus este unul „laic, în care nicio religie nu este de stat”. A se vedea: *The Constitution of Russian Federation*, URL: <http://www.constitution.ru/en/10003000-02.htm>, accesată la 25.09.2015.

⁶⁰ Recenzie la cartea „Putinism. Russia and its Future with the West” a lui Walter Laqueur publicată online în *Review: Walter Laqueur's 'Putinism' Dissects a Canny Russian Leader*, 20 iulie 2015, URL: <http://us.macmillan.com/putinism/walterlaqueur>, accesat la 22.09.2015.

⁶¹ A se vedea: Vitaly Shevchenko, *Russian Orthodox Church lends weight to Putin patriotism*, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-europe-33982267>; Paul Coyer, *(Un)Holy Alliance: Vladimir Putin, The Russian Orthodox Church And Russian Exceptionalism*, URL: <http://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2015/05/21/unholy-alliance-vladimir-putin-and-the-russian-orthodox-church/>; *Russia Gets Religion. Is Vladimir Putin trying to build a new Orthodox empire?*, URL: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/foreigners/2014/11/russia_orthodox_church_will_vladimir_putin_e_radicat_all_boundaries_between.html; Nicolae N. Petro, *Russia's Orthodox Soft Power*, 23 martie 2015, URL: http://www.carnegiecouncil.org/publications/articles_papers_reports/727.

teritoriale în provincii independente (Abhazia și Osetia de Sud în Georgia, Transnistria și Găgăuzia în Republica Moldova) și implicarea în politica internă a unora dintre ele – Republica Moldova și Ucraina (unde acțiunile au culminat cu preluarea peninsulei Crimeea). Scopul actual al F. Ruse este acela de a încerca să-și mențină o zonă tampon, constituită din state nemembre UE și NATO la frontiera de est a acestor organizații.

Acțiunile Rusiei au determinat reacții de teamă în rândul statelor sale vecine membre sau nemembre în organizații europene sau euroatlantice și, în momentul actual, acestea își iau măsuri pentru securizarea frontierelor naționale. Astfel, Estonia construiește, la granița cu Rusia, un gard cu sârmă ghimpată securizat cu drone, senzori, radare și camere de supraveghere. Lituania a anunțat că va lua același tip de măsuri, Polonia plănuiește să construiască turnuri de supraveghere la granița sa cu Kaliningradul, iar Ucraina urmează aceeași tendință de a se proteja de pericolul provenit din aceeași sursă⁶². Așadar, geopolitica emoțiilor funcționează pe tot palierul ideologic rus, toate manifestările de putere fiind raliat la cele trei emoții pregnante reprezentate în relațiile dintre state „frică, lăcomie și dragoste”⁶³, așa cum arată George Friedman în *The Methodology of Geopolitics. Understanding the World from a New Perspective* (Metodologia geopoliticii. Înțelegerea lumii dintr-o perspectivă nouă) publicată la Stratfor nu demult.

Între timp, minoritățile ruse au fost utilizate ca arme asimetrice pentru a slăbi pozițiile antiruse ale autorităților centrale, în mod indirect în statele baltice și direct în Moldova, Georgia și Ucraina. Se demonstrează astfel că Putin a și

⁶² *Can Containment Work Against Modern Russia?*, 16 octombrie 2015, URL: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/russia-containment-putin-soviet/410968/>, accesat la 28.10.2015

⁶³ George FRIEDMAN, *The Methodology of Geopolitics. Understanding the World from a New Perspective*, Stratfor, p. 38.

găsit un concept alternativ la un eventual eșec al eurasianismului, pe cel de „lume rusă lărgită”⁶⁴.

Ceea ce este cert la momentul actual este că Rusia și Occidentul traversează o dilemă geopolitică și geostrategică. Motivele principale ale acestei stări de fapt sunt nemulțumirile Rusiei legate de acțiunile NATO în sensul extinderii sale ca alianță și implementării sistemului antirachetă în Europa. O altă problemă este reprezentată de modalitatea de implicare a Occidentului în criza ucraineană.

Sfârșitul acestei confruntări va contura politica globală viitoare și va determina un viitor separat sau un viitor de cooperare și colaborare între cele două lumi care se dezvoltă anacronic. Noi considerăm că Rusia își dorește apartenența la o Europă care să dețină valorile de acum 50 de ani, numai că Europa a preluat multe dintre valorile americane renunțând la cele cunoscute și recunoscute de Rusia ca fiind de urmat.

3.2. Agenda de insecuritate a Federației Ruse legată de Occident

Din analizarea declarațiilor și documentelor oficiale din ultima perioada ale Moscovei se percepe o deteriorare a relației dintre occidentali și ruși, în special între SUA și Rusia.

Ca urmare a acestei deteriorări a relației Est-Vest⁶⁵, Federația Rusă are tendința de a descrie Occidentul în documentele oficiale ca fiind în declin atât ca forță economică și militară, cât și ca pilon de stabilitate și securitate al scenei internaționale. În Conceptul de Politică Externă al Federației Ruse se declară că „abilitatea Vestului de a domina economia și politica globală este în scădere ... statele vestice încearcă să își păstreze pozițiile tradiționale, fapt ce accelerează

⁶⁴ Marlene LARUELLE, *The “Russian World” Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Center on Global Interests, mai 2015, p. 10, URL: http://globalinterests.org/wp-content/uploads/2015/05/FINAL-CGI_Russian-World_Marlene-Laruelle.pdf, accesat la 29.10.2015.

⁶⁵ Prin relație Est-Vest, înțelegem strict relația F. Ruse cu Occidentul, respectiv statele membre NATO și UE.

competiția globală și crește instabilitatea în relațiile internaționale”⁶⁶. Mai mult, „problemele structurale nerezolvate și criza economică persistentă din țările lidere ale Occidentului afectează negativ dezvoltarea mondială”⁶⁷.

În doctrina sa militară din anul 2010, printre principale pericole militare externe se identifică: „dorința NATO de a-și înzestra potențialul de forță cu funcții globale efectuate cu încălcarea normelor de drept internațional și de a-și muta infrastructura militară în țările membre situate mai aproape de granițele Federației Ruse, inclusiv prin extinderea blocului”⁶⁸, „desfășurarea de contingente militare ale statelor străine (grupuri de state) pe teritoriile statelor învecinate Federației Ruse și aliaților săi sau în apele adiacente”⁶⁹ și „crearea și implementarea de sisteme de apărare anti-rachetă strategică care subminează stabilitatea globală și încalcă corelația stabilită de forțe în domeniul rachetelor nucleare, dar și militarizarea spațiului cosmic și implementarea de sisteme strategice nenucleare de arme de precizie”⁷⁰.

Așadar, pornind de la realitatea actuală în care NATO își reafirmă constant politica „ușilor deschise” față de statele europene dornice de integrare, în care se instalează elemente ale scutului antirachetă pe teritoriile unor state situate pe flancul de est al NATO (Polonia, România și Bulgaria), iar „șase unități de comandă sunt activate în Lituania, Letonia, Estonia, Polonia, Bulgaria și România”⁷¹ și adăugând ceea ce se prezintă în publicația online RT⁷² ca fiind

⁶⁶ *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation* approved by President of the Russian Federation V. Putin on 12 February 2013, URL: http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, accesat la 25.09.2015.

⁶⁷ *Idem*.

⁶⁸ *The Military Doctrine of the Russian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010*, p. 3, URL: http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf, accesat la 28.10.2015.

⁶⁹ *Idem*.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 4.

⁷¹ *NATO Activates Six Command Units on Eastern Flank with Russia*, 1 septembrie 2015, URL: <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/09/01/nato-activates-six-command-units-eastern-flank-russia/71550678/>, accesat la 28.10.2015.

⁷² RT este o extensie online a rețelei de televiziune finanțată de statul rus „Russian Today”. A se vedea detalii la: [https://en.wikipedia.org/wiki/RT_\(TV_network\)](https://en.wikipedia.org/wiki/RT_(TV_network)).

opinia Consiliul de Securitate Rus, că cea mai nouă strategie de securitate americană este în mod evident „anti-rusă”⁷³, nu este greu să constatăm tendința oficială a Rusiei în materie de politică externă și securitate. Mai mult, președintele rus a declarat recent că intenționează să amendeze Strategia de securitate 2020, astfel încât să „preîntâmpine izolarea Rusiei de restul lumii prin promovarea unei politici externe proactive”⁷⁴.

În același timp, referindu-se la statutul propriu al F. Ruse, în *Strategia de Securitate 2020* se afirmă că, în general, s-au întrunit condițiile prealabile care să genereze încredere cu privire la capacitatea de contracarare a amenințărilor interne și externe la adresa securității naționale, precum și pentru dezvoltarea dinamică pentru transformarea Rusiei într-un lider mondial în domeniile: progres tehnologic, calitatea vieții și influența asupra afacerilor mondiale.

F. Rusă își manifestă constant nemulțumirea cu privire la implementarea sistemului de apărare antirachetă al NATO, considerând această acțiune drept o acțiune agresivă a Alianței la adresa securității sale naționale. De altfel, Yevgeny Lukianov, secretar adjunct pentru Consiliul de Securitate Rus, a amenințat statele baltice că participarea lor la extinderea scutului antirachetă le va transforma în „ținte”⁷⁵ ale unor eventuale atacuri. Între timp, puterea aeriană rusă face progrese serioase, și chiar gen. Frank Gorenc, comandantul forțelor aeriene SUA în Europa, afirmă că „Federația Rusă va avea în curând, posibilitatea de a concura cu SUA și dominația NATO”⁷⁶.

⁷³ 'Clearly anti-Russian' – Moscow blasts latest US national security strategy, 25 martie 2015, URL: <http://www.rt.com/politics/243981-russia-america-security-strategy/>, accesat la 23.09.2015.

⁷⁴ Putin Orders Changes in Russia's National Security Strategy, 22.10.2015, URL: <http://sputniknews.com/russia/20151022/1028916997/putin-russia-national-security-strategy.html>, accesat la 27.10.2015.

⁷⁵ Thomas Barrabi, *Russia Warns Baltic States NATO's Anti-Missile Shield Will Make Them 'Targets'*, 24 iunie 2015, URL: <http://www.ibtimes.com/russia-warns-baltic-states-natos-anti-missile-shield-will-make-them-targets-1981588>, accesat la 02.08.2015.

⁷⁶ Ryan Maass, *USAFE commander warns of Russia's growing air power*, 15 septembrie 2015, URL: http://www.spacewar.com/reports/USAFE_commander_warns_of_Russias_growing_air_power_999.html, accesat la 15.09.2015.

Capacitatea militară a Rusiei a rămas și după perioada Războiului Rece unul dintre atuurile acesteia și reprezintă elementul central al creșterii nivelului de ambiție către cel de mare putere globală. Statisticile arată că statul rus deține locul al 2-lea în lume (vezi Anexa nr. 2) în ce privește puterea de foc (militară)⁷⁷, făcându-se abstracție de capacitățile nucleare deținute de state la nivel global.

Conștientizând acest atu, Vladimir Putin și-a focalizat resursele naționale către reforma în domeniul militar. Mai mult, modernizarea forțelor nucleare strategice reprezintă unul dintre obiectivele promovate de către Kremlin, pentru orizontul de timp 2020, ca urmare a cel puțin două condiționalități. Prima este legată de percepția amenințării din partea occidentalilor în urma implementării scutului antirachetă amplasat în Europa, iar cea de-a doua de necesitatea de a se alinia a tratatul START de reducere a armelor nucleare în contextul căruia s-a angajat la diminuarea forțelor sale strategice cu 30%⁷⁸.

Mai mult, F. Rusă a început să desfășoare exerciții prin care simulează o confruntare pe scară largă cu NATO prin desfășurarea în teatrul respectiv de submarine nucleare armate, rachete balistice și avioane de bombardament strategic. Pe acest fundal, o serie de sisteme de arme strategice, inclusiv active care fac parte din capacitățile nucleare ale Rusiei, au fost, desfășurate în locații din apropierea frontierelor NATO.

Totuși, experți în domeniu consideră că Rusia nu a ajuns încă la capacitatea de a se confrunța cu NATO⁷⁹ pentru că o forță militară trebuie să fie susținută

⁷⁷ *Global Fire Power*, URL: <http://www.globalfirepower.com/>, accesat la 28.10.2015.

⁷⁸ *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START)*, 8 aprilie 2010, URL: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-russian-federation-on-measures-for-the-further-reduction-and-limitation-of-strategic-offensive-arms/>, accesat la 30.10.2015.

⁷⁹ A se vedea: Clayton Browne, *Russia's Military Modernizes, But Still Not Ready For Prime Time*, 10 septembrie 2015, <http://www.valuewalk.com/2015/09/russias-military-modernizes/> sau Tomáš Baranec, Juraj Beskid, *Is Russia Really a Global Military Power?*, 17 august 2015, URL: <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1692-is-russia-really-a-global-military-power>.

economic, ceea ce nu se poate spune, în prezent, despre statul rus în contextul în care economia suferă de pe urma sancțiunilor impuse de Occident și scăderea prețului petrolului. Dacă Rusia dorește să își câștige statutul de mare putere globală are nevoie de o rețea de baze militare care să se întindă în Marea Mediterană, Oceanul Atlantic, Pacific și Oceanul Arctic. Dar, deși Rusia a intervenit în Georgia și Ucraina pentru a-și afirma statutul de mare putere la nivel mondial, nu poate convinge doar prin acțiuni, ci are nevoie și de susținere bazată pe capa-bilități și resurse pe care nu le-a acumulat încă. În aceste condiții, acțiunile recente ale Kremlinului sunt mai degrabă un rezultat al temerilor sale, decât o proiecție a puterii reale susținută de un fundament militar puternic și o economie eficientă.

Dacă nu-și va rezolva serioasele probleme interne și nu va afișa un statu-quo obiectiv ținând seama de realitatea situației sale militare și economice și tendințele globale, Rusia este condamnată să devină un stat întins pe un teritoriu larg, blocat în trecut, cu o economie în decădere, cu disparități regionale de adaptare și dezvoltare și cu mari șanse de a fi scoasă din rândul puterilor în revirement și trecute în linia a treia a dezvoltării mondiale. Scenariul unei Rusii inadaptate și slabe este un real pericol pentru întreaga umanitate, dat fiind faptul că F. Rusă rămâne totuși o putere nucleară și un abil jucător pe scena mondială, care a demonstrat și în trecut că poate acționa cu încălcarea normelor de drept internațional atunci când consideră că interesele îi sunt afectate.

3.3. Forme ale proiectării puterii ruse

După reinstaurarea la Kremlin, în 2012, Vladimir Putin și-a modificat progresiv politica internă și externă oscilând de la atitudini naționaliste la cele imperialiste, fapt reflectat în manifestări izolaționiste promovate deopotrivă în plan extern care au culminat în cele din urmă în conflict armat cu încălcarea dreptului internațional prin intruziunea în teritoriul statului suveran recunoscut

al Ucrainei (în Crimeea). În scopul proiectării puterii sale, Putin folosește tot instrumentarul politic, economic, diplomatic, imagologic și militar de care dispune.

3.3.1. Eurasianismul

Ideologia joacă un rol major în politica rusă. Factorul cel mai important care a impulsionat Rusia modernă să treacă de la democrație la autoritarism și de la o ideologie liberală la una conservatoare este inerția sa istorică, care, în diferite epoci, a făcut Rusia să abandoneze experimentele liberale, înlocuindu-le cu radicalisme de diferite intensități care puteau sprijini modelul inițial patriarhal, centrat de stat. Un alt factor care determină ideologic statul rus este întinderea sa teritorială și vecinătatea cu o serie de state ale lumii ceea ce îl obligă să își asume responsabilitatea pentru echilibrul global.

Identitatea națională rusă a suferit un declin în momentul colapsului URSS. De la o politică externă bazată pe o mentalitate de mare putere, statul rus își caută încă locul pe scena internațională, iar, societatea rusă oscilează între cele două seturi de valori care par să devină antagoniste, drept pentru care nu mai pot conviețui în același teritoriu. Dilema s-a accentuat și mai mult după perioada Războiului Rece, când existau două orientări, una pro-vestică, caracterizată de procesul de construire de bune relații cu statele occidentale și de încadrarea Rusiei între acestea și una pro-estică (eurasiatică), ai cărei adepți susțineau că „Rusia a rămas eurasiatică și o mare putere”⁸⁰. Unul dintre promotorii neo-eurasianismului este Alexandr Dughin, „ideile sale geopolitice putând fi evaluate ca o versiune rusă a antiglobalismului”⁸¹.

⁸⁰ „Russia's Foreign Policy toward the Caucasus under Vladimir Putin”, în *Central Asia and the Caucasus*, nr.4/vol.11/2010, URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/russias-foreign-policy-toward-the-caucasus-under-vladimir-putin>, accesat la 02.11.2015.

⁸¹ Marlène Laruelle, *Russian Eurasianism: an Ideology of Empire*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2008, p. 158.

Eurasianismul reprezintă de fapt o mișcare intelectuală care proclamă existența Eurasiei ca o civilizație separată, ce coincide cu cea a fostului Imperiu Rus, întinsă pe un teritoriu poziționat median între cele două continente care încorporează ambele seturi de valori estice și vestice.

În opinia noastră, regimul lui Putin este un sistem autocrat cu accente naționaliste, dar deschis către piața liberă și către emergența economică. Dar, din momentul în care a început să-și manifeste prin acțiuni ideea specifică Eurasianismului de a ridica din nou Rusia la statutul de mare putere, și-a redirecționat toată paleta de instrumente economice, politice, diplomatice și militare ale politicii externe pentru atingerea acestui scop.

Utilizarea instrumentelor în relația cu mediul extern a dus la transformări evidente ale atitudinilor și acțiunilor celor afectați, deoarece impunerea unui nou statu-quo al Rusiei pe plan internațional este realizată prin creșterea influenței asupra țărilor vecine, mărirea presiunii militare asupra regiunilor și statelor unde Rusia are interese și promovarea unei diplomații agresive împotriva extinderii zonei euroatlantice⁸². Mai mult, schimbările în materie de politică externă dusă de diplomația rusă sunt abrupte și nu putem discerne asupra existenței unei strategii globale coagulată. De asemenea, odată cu încorporarea Crimeii, Rusia trece ea însăși printr-o transformare politică radicală. Acest drum pe care administrația de la Moscova și l-a ales a produs o fractură majoră în relațiile cu SUA, dar și cu UE.

3.3.2. Folosirea „armei energetice” în politica externă

„Arma energetică” este folosită de Rusia ca instrument de presiune pentru a-și promova propriile interesele în Europa și în lume.

⁸² *Ibidem*, p. 108.

Încă din 2005-2006, după disputa gazului dintre Rusia și Ucraina⁸³, energia a constituit una dintre principalele priorități în relațiile UE-Rusia. Atunci a fost pentru prima dată când tranzitul de energie din Rusia spre Uniunea Europeană a fost întrerupt.

Potrivit datelor Eurostat (a se vedea Anexa nr. 3), dependența energetică a UE a crescut în ultimii ani. Astfel, importul de combustibil solid dinspre Rusia a crescut în perioada 2003-2013 cu 15,6%, importul de petrol crud a crescut cu 2,3%, iar importul de gaz natural din Rusia a scăzut cu 5,1%⁸⁴. În același timp, există țări UE care sunt total dependente de importurile de gaze din Rusia, respectiv Bulgaria, Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania⁸⁵. Împreună cu aceste țări UE, Ucraina și Belarus sunt extrem de vulnerabile la manipulările Rusiei prin politica de prețuri vehiculată pentru gaze naturale. Dependența energetică a statelor europene a dat prilej F. Ruse de a folosi această slăbiciune în avantajul său.

Un studiu realizat de revista *Forbes* arată că dacă F. Rusă nu ar fi beneficiat de resursele sale energetice, ar fi realizat un venit pe cap de locuitor de 19.000 \$ (în condițiile în care România înregistrează 18.000\$), așadar ar fi fost „un stat puțin mai dezvoltat decât România”⁸⁶, ceea ce ar fi clasat F. Rusă între economiile medii ale lumii. Noi am adăuga că resursele sale naturale foarte bogate și modul în care conducerea de la Kremlin a utilizat în politica sa externă acest avantaj natural fac diferența între cele două state.

⁸³ *Timeline: Gas crises between Russia and Ukraine*, 12 ianuarie 2009, URL: <http://www.reuters.com/article/2009/01/12/us-russia-ukraine-gas-timeline-sb-idUSTRE50A1A720090112>, accesat la 28.10.2015.

⁸⁴ *Main origin of primary energy imports, EU-28, 2003–13 (% of extra EU-28 imports) YB15.png*, URL: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports_EU-28_2003%E2%80%9313_\(%25_of_extra_EU-28_imports\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports_EU-28_2003%E2%80%9313_(%25_of_extra_EU-28_imports)_YB15.png), accesat la 02.11.2015.

⁸⁵ Michal Harmata, Virginijus Sinkevicius, *Gazprom vs. Chevron: A battle of Titans over the future of an energy island*, 19 iulie 2013, URL: <http://beyondthe.eu/gazprom-vs-chevron-a-battle-of-titans-over-the-future-of-an-energy-island/>, accesat la 02.11.2015.

⁸⁶ *Russia's Economy: Not Just Natural Resources*, 25 aprilie 2015, URL: <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2015/04/25/russias-economy-not-just-natural-resources/>, accesat în 01.10.2015.

Totuși, transformarea Rusiei într-un stat petrolier s-a demonstrat pe termen mediu ca fiind o armă cu două tăișuri. Astfel, *Wall Street Journal* a prezentat rezultatele unui studiu în care se arată că Rusia plătește prețul pentru că este una dintre cele mai dependente economii de resursele energetice. La aceasta se mai adaugă și sancțiunile aplicate statului rus ca urmare a acțiunilor sale recente. Între timp, Rusia rămâne din punct de vedere economic un gigant energetic fără infrastructură adecvată.

În Anexa nr. 4 se arată tendințele negative de evoluție ale monedei naționale ruse (20 ruble/1 dolar), consecință a scăderii prețului petrolului la 40 dolari barilul, situație care a atras după sine și o previziunea de scădere a PIB-ului pentru anul 2015 cu cel puțin 3,4%, conform Fondului Monetar Internațional⁸⁷. De altfel, Banca Mondială prevedea o recesiune profundă a Rusiei în prima jumătate a anului 2015, ce afecta în special gospodăriile populației. Mai mult, ca urmare a menținerii prețurilor scăzute ale petrolului și gazului, investițiile private sunt în declin, iar veniturile populației au aceeași tendință. Erodarea veniturilor reale a crescut semnificativ rata sărăciei care a urcat de la 13,1% în prima jumătate a anului 2014 la 15,1% în prima jumătate a anului 2015⁸⁸ și a accentuat vulnerabilitatea gospodăriilor clasei de mijloc.

Dependența economică a Rusiei față de Europa îi micșorează șansele de a se afirma ca actor eurasiatic așa cum își dorește.

3.3.3. Implicarea armată a Rusiei în diferite regiuni

Prin acțiunile întreprinse în estul Ucrainei, Nagorno-Karabah și Siria, Rusia pare să depună un efort militar conștient în sensul extinderii amprentei sale în spații strategice. Deși este un efort scump, logica geopolitică din spatele acestor

⁸⁷ *For Russia, Oil Collapse Has Soviet Echoes*, 2 septembrie 2015, URL: <http://www.wsj.com/articles/for-russia-oil-collapse-has-soviet-echoes-1441215966>, accesat la 30.09.2015.

⁸⁸ The World Bank, *Overview*, 30 septembrie 2015, URL: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/overview>, accesat la 30.09.2015.

acțiuni este bine fundamentată. Prin toate aceste acțiuni, Kremlinul urmărește un singur scop: destrămarea arhitecturii de securitate moștenită după cel de-al Doilea Război Mondial. În acest sens, s-a dus o politică de dezmembrare a unor state recunoscute ca fiind suverane la nivel internațional (Georgia, Ucraina), utilizându-se ca mijloace inclusiv încălcări repetate ale dreptului internațional (și nesancționate de occidentali pe măsura gravității), mascate printr-o propagandă susținută în mass-media internă și internațională ce prezenta acțiunile Rusiei ca legitime și oportune prin prisma existenței unei populații ruse sau proruse pe teritoriile statelor respective. Prin aceste acțiuni revizioniste s-a declanșat haosul și destabilizarea sistemului global de securitate. Această stare de fapt a fost facilitată de lipsa existenței unei voci comune internaționale exprimată în reacții inițiale de sancționare slabe și întârziate ale ONU, UE și NATO, principalele organizații cu vocație de securitate și posibilitate de reacție în regiunea euroatlantică.

În stadiul actual, Putin consideră că poate „forța” Occidentul să o accepte din nou ca partener egal în rezolvarea crizelor existente. Un semnal clar al acestei intenții este acela de organizare a unei coaliții de incursiune aeriană condusă de Rusia împotriva ISIS, alternativă celei a SUA constituită împreună cu 5 state membre ale UE.

3.3.3.1. Georgia – punctul de cotitură a relațiilor Rusia - Occident

Pe fondul sprijinului acordat Georgiei pentru candidatura la MAP în cadrul Summit-ului de la București din aprilie 2008, tensiunile din relațiile ruso-georgiene au culminat cu un război în care forțele ruse au pătruns pe teritoriul georgian cu scopul declarat de a proteja civilii ruși și osetini. Ulterior, armata

rusă s-a retras, dar au rămas în teritoriu 7.600 soldați ruși⁸⁹ localizați în Abhazia și Osetia de Sud, provincii cărora Rusia le-a recunoscut independența.

Criza georgiană a dus la o schimbare a percepției relațiilor est-vest și la fricțiuni diplomatice între SUA și F. Rusă, fapt ce a determinat specialiștii și analiștii să se gândească la posibilitatea începerii unui alt război rece.

3.3.3.2. Tendințe și implicații pentru securitatea europeană ale crizei ucrainene

Analistul Zbigniew Brzezinski afirma într-una din lucrările sale de rezonanță că „...Rusia nu poate fi în Europa fără ca Ucraina să fie și ea în Europa, în vreme ce Ucraina poate fi în Europa fără ca Rusia să fie în Europa”⁹⁰. Tindem să fim de acord cu Brzezinski odată ce este evident că, prin politicile sale din toate domeniile vieții sociale, președintele Putin încearcă să reconstruiască influența rusă în spațiul geopolitic a fostului teritoriu al URSS, să readucă Rusia la statutul de mare putere globală și să readucă în prim-planul agendei internaționale identitatea civilizațională rusă.

De la o criză cu caracter intern, cu șanse de rezolvare și negociere și linearitate în evoluție, în urma acțiunilor intervenționiste rusești în Crimeea cu încălcarea unor norme fundamentale ale dreptului internațional legate de integritatea teritorială și suveranitatea statelor recunoscute de comunitatea internațională, situația a scăpat de sub control și a degenerat rapid într-un conflict deschis desfășurat între forțe militare presupus ruse și ucrainene. S-a ajuns astfel la o escaladare a conflictului care a luat forma unui război hibrid.

Anexarea de către Rusia a Crimeii și încercările repetate de a destabiliza și mai mult Ucraina reprezintă o provocare pentru vecinii statului ucrainean dar și

⁸⁹ Elizabeth Wishnick, *Russia, China, and the United States in Central Asia: Prospects for Great Power Competition and Cooperation in the Shadow of the Georgian Crisis*, Strategic Studies Institute, februarie 2009, p. 1.

⁹⁰ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 138.

pentru mediul european și euroatlantic de securitate per ansamblu. În acest context, criza geopolitică ucraineană a dus la alterarea relațiilor dintre SUA și Rusia, situație care conduce la perturbarea „echilibrului de putere” în arealul sistemului european de securitate și la modificarea raporturilor de putere globală. Cauzele acestei crize geopolitice se regăsesc în domeniul de existență și manifestare a intereselor divergente actuale ale actorilor geopolitici din cadrul aceluiași sistem de securitate, ceea ce vulnerabilizează sistemul.

Criza ucraineană s-a demonstrat a fi una mai profundă, geopolitică, ajungând să constituie barometrul și expresia relațiilor Est-Vest, fapt reliefat și de efectele sale precum: afectarea unui anumit statu-quo și deteriorarea stării de echilibru; perceperea fenomenului ca un ansamblu simultan ori succesiv de amenințări, pericole, riscuri; caracterul relativ al evoluției crizei; necesitatea utilizării unor metode de management strategic, respectiv geopolitic și de luare a unor decizii importante pentru stoparea cursului și stingerea consecințelor.

Vladimir Putin anunța că va demara „verificarea legalității recunoașterii independenței statelor Estonia, Letonia și Lituania de către Rusia în 1991 odată cu dezmembrarea URSS”⁹¹, acțiune inițiată în contextul în care statele baltice se simțeau deja amenințate de anexarea Crimeii, conflictul ucrainean și declarațiile anterioare ale administrației de la Kremlin care amenința că „acestea vor deveni ținte ale armelor nucleare ruse dacă găzduiesc pe teritoriul lor facilități nucleare ale NATO”⁹². Ca urmare a acestei stări de fapt, în momentul de față, toată comunitatea de securitate euroatlantică se teme de o eventuală repetare a scenariului de război hibrid din Ucraina în statele baltice, ce au pe teritoriul lor comunități largi de etnici ruși. Acțiunile este posibil să țintească etnicii

⁹¹ Barbara Tasch, *Russia is reviewing the 'legality' of Baltic states' independence*, 30 iunie 2015, URL: <http://www.businessinsider.com/russia-reviews-baltic-states-independence-2015-6>, accesat la 03.11.2015.

⁹² Todd Wood, *Russia threatens to target Baltic States if they deploy missile defense*, 24 iunie 2015, URL: <http://www.washingtontimes.com/news/2015/jun/24/1-todd-wood-russia-threatens-target-baltic-states/>, accesat la 03.11.2015.

respectivi din regiune prin folosirea de tactici, precum propaganda, războiul cibernetic și operațiile acoperite, care nu fac, în momentul de față, obiectul Tratatului Nord-Atlantic, dar pot destabiliza un stat național.

3.3.3.3. Siria – terenul de joacă al marilor puteri

După deteriorarea relațiilor dintre Rusia și Occident, ca urmare a încălcării normelor dreptului internațional în Georgia și Crimeea și a politicii agresive duse de Putin, s-a produs o slăbire aparentă a eforturilor oficiale ale Moscovei de îngrădire a cursului politicii pro-occidentale a Ucrainei. Astfel, Kremlinul și-a reorientat politica în regiunea Caucazului și Mării Caspice având ca obiectiv principal excluderea influenței politice și anularea implicării puterilor occidentale în conflictele nesoluționate, precum cel din Nagorno-Karabah între Armenia și Azerbaidjan.

În 2015, Siria a intrat în rândurile statelor eșuate care nu mai au o autoritate centrală eficace asupra întregului teritoriu național, așa cum o arată nivelul critic înregistrat la principalii indicatori politici, sociali și economici luați în considerare la realizarea Indexului Statelor Fragile⁹³.

Barack Obama se arăta optimist, în iulie 2015, cu privire la o relaxare post-Crimeea a tensiunilor dintre Rusia și SUA, prin cooperarea ruso-americană pe acordul nuclear al Iranului și la o potențială deschidere către un acord privind Siria. După numai două luni, declarațiile americane s-au precipitat pe fondul sprijinului acordat de Rusia regimului sirian al lui Bashar Assad.

⁹³ *Fragile States Index 2015*, The Fund for Peace, Washington DC, USA, p. 11, URL: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fragilestatesindex-2015.pdf>, accesat la 30.10.2015. (Indexul statelor fragile este realizat de Fondul pentru Pace, organizație independentă, pe baza a doisprezece indicatori politici, sociali și economici cheie și a peste 100 de sub-indicatori stabiliți de un grup de experți în științe sociale).

În ce privește sprijinul militar acordat Siriei⁹⁴ și a implicării Moscovei în conflictul sirian acestea sunt alte două motive de nemulțumire pentru vestici cu atât mai mult cu cât bombardamentele aeriene ruse pe teritoriul statului sirian au fost percepute de occidentali ca țintind rebelii susținuți de americani care se opun regimului lui Assad și nu membrii organizației teroriste Statul Islamic (ISIS).

Mai mult, Rusia a încheiat aranjamente de partajare a informațiilor legate de organizația teroristă cu Irakul, Siria și Iranul⁹⁵. Ca urmare a proximității arealelor de responsabilitate și acțiune în spațiul aerian sirian a navelor celor două coaliții, SUA s-a simțit obligată să stabilească cu F. Rusă un memorandum de înțelegere ce are ca scop securizarea spațiului aerian sirian pentru a evita posibile incidente care să dea curs unui conflict militar între cele două puteri.

3.4. Tipuri de relații constructive ale Rusiei cu parteneri occidentali

După războiul ruso-georgian, din 2008, în urma căruia Moscova le-a recunoscut celor două provincii Osetia și Abhazia de Sud independența, părea că europenizarea Rusiei devine o realitate, iar cele două puteri rivale ale Războiului Rece încep să conlucreze la bunăstarea și pacea globală.

Între 2009-2012, relațiile politice SUA – F. Rusă păreau să se relanseze prin decizii luate în comun în interesul ambelor state. În acest context, cei doi lideri semnau noul tratat START, votau împreună în Consiliul de Securitate al ONU pentru un set mai larg de sancțiuni la adresa Iranului și conveneau

⁹⁴ Numai într-o săptămână, Rusia a trimis în Siria 6 tancuri T-90, 15 obuziere, 35 transportoare blindate, 200 de pușcași marini și facilități de acomodare pentru aproape 2.000 de militari. A se vedea: Jeffrey Mankoff, Andrew Bowen, *Putin Doesn't Care if Assad Wins. It's About Russian Power Projection in Foreign Policy*, ediția online din 22 septembrie 2015, URL: http://foreignpolicy.com/2015/09/22/putin-russia-syria-assad-iran-islamic-state/?utm_content=bufferbd1f9&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer&fb_ref=Default&fb_source=message, accesat la 23.09.2015.

⁹⁵ Michael R. Gordon, *Russia Surprises U.S. with Accord on Battling ISIS*, 27 septembrie 2015, URL: <http://www.nytimes.com/2015/09/28/world/middleeast/iraq-agrees-to-share-intelligence-on-isis-with-russia-syria-and-iran.html>, accesat la 30.10.2015.

suplimentarea rutei de transport prin Rusia care aducea soldații NATO către teatrul de luptă din Afganistan. Mai mult chiar, SUA a sprijinit Rusia pentru a obține calitatea de membru al Organizației Internaționale a Comerțului, a fost creată o comisie prezidențială bilaterală pentru promovarea cooperării pe domeniile energiei nucleare și contraterorismului și s-a stabilit un regim mai liberal de vize între cele două state.

Dar, ceva s-a schimbat din nou în momentul în care și relația dintre cei doi actori s-a deteriorat pe măsura transformării politicii ruse dinspre relații de cooperare către cele de confruntare. Astfel, la sfârșitul anului 2012, Rusia a expulzat Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) considerând ajutoarele pe care aceasta le-a oferit de-a lungul anilor ca fiind inutile și deranjante⁹⁶. Mai mult, Moscova a refuzat să reînnoiască un acord bilateral privind asistența de neproliferare (deși un nou acord mai limitat a fost totuși încheiat în iunie 2013). Președintele Obama a răspuns la aceste acțiuni ale lui Putin prin anularea unui summit SUA - F. Rusă planificat a avea loc la începutul lunii septembrie 2013, motivând lipsa unui progres vizibil în cooperarea bilaterală dintre cele două state.

3.4.1. Relația Uniunea Europeană – Uniunea Economică Eurasiatică

Prin crearea Uniunii Economice Eurasiatice (UE) se urmărea constituirea unui spațiu economic și umanitar comun de la Lisabona la Vladivostok⁹⁷, așadar o organizație similară Uniunii Europene, care să cuprindă inclusiv state deja incluse în Uniunea Europeană. În prezent, UEE include Rusia, Armenia, Belarusul, Kazahstanul și Kârgâzstanul. Organizația a adoptat principiul

⁹⁶Jim Nichol, *Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests*, Congressional Research Service, 31 martie 2014, p. 3, URL: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf>, accesat la 03.11.2015.

⁹⁷ Permanent Mission of the Russian Federation to the European Union, *Russian Foreign Policy*, URL: <http://www.russianmission.eu/en/russian-foreign-policy>, accesat la 01.10.2015.

circulației libere a forței de muncă și vizează constituirea unei piețe unice pentru construcții, *retail* și turism.

Ambasadorul F. Ruse la UE declara că „UEE este dispusă la dialog cu UE în sensul constituirii unui spațiu economic comun în regiunea eurasiatică, incluzând țări vizate de Parteneriatul Estic, precum Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia și Ucraina”⁹⁸. Reacțiile sunt diferite în regiune, astfel printre membrii potențiali care nu au declinat direct oferta de a participa la organizație se află Ucraina și Tadjikistan, dar sunt și state dintre foștii sateliți sovietici care și-au exprimat refuzul (Georgia, Azerbaidjan, Turkmenistan și Uzbekistan).

Mai mult, reprezentanții oficiali ai ambasadei Federației Ruse la UE susțin faptul că „este deosebit de important să se stabilească un dialog direct între UE și UEE, inclusiv la nivel de organisme supranaționale executive, cu scopul de a perfecționa modelele reciproc avantajoase și egale pentru armonizarea proceselor de integrare europeană și eurasiatică”⁹⁹. Această poziție denotă faptul că Rusia deja consideră UEE ca fiind pe picior de egalitate cu UE. Aceasta în contextul în care UEE include un număr de 5 membri (F. Rusă, Belarus Kazahstan, Armenia și Kârgâzstan) care realizează 3,2% din PIB-ul lumii¹⁰⁰, iar UE are un număr de 28 state membre care „în 2013 deținea o cotă de 23,7% din PIB-ul mondial, în timp ce SUA deținea 22,2%”¹⁰¹.

În momentul de față, cu sau fără UEE, F. Rusă este dependentă economic de Occident, iar acesta din urmă are nevoie de parteneriatul cu Rusia pentru a

⁹⁸ Radu Cazan, *Uniunea Economică Eurasiatică, formată la 1 ianuarie, vrea să dialogheze cu UE*, 5 ianuarie 2015, URL: <http://www.capital.ro/uniunea-economica-eurasiatica-formata-la-1-ianuarie-vrea-sa-dialogheze-cu-ue.html>, accesat la 07.01.2015.

⁹⁹ *Idem*.

¹⁰⁰ Eurasian Economic Union, *General economy indicators*, URL: <http://eaeunion.org/?lang=en#about>, accesat la 01.10.2015.

¹⁰¹ Eurostat, *The EU in the world - economy and finance*, martie 2015, URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_economy_and_finance#National_accounts_.28GDP.29, accesat la 01.10.2015.

aborda o serie de provocări economice, politice și de securitate (de exemplu, terorismul și proliferarea armelor nucleare).

3.4.2. Cooperarea de securitate între Occident și Federația Rusă

Recrudescența grupului terorist auto-proclamat Stat Islamic a aruncat Orientul Mijlociu și mai adânc în turbulență, confuzie, instabilitate și violență sectară. Grupul a modificat dramatic peisajul politic și de securitate al regiunii dar și al întregii comunități internaționale, în special occidentale. Totuși, prin faptul că Statul Islamic reprezintă un inamic comun pentru toți actorii internaționali și regionali care doresc să-i limiteze sau să-i anuleze acțiunile și efectele, se construiesc relații între parteneri care, în afara acestui cadru, au interese antagoniste. Acest tip de colaborare are potențialul de relansare a relațiilor de cooperare între Rusia și Occident.

De aproximativ un an, raiduri aeriene succesive au fost conduse în Siria împotriva Statului Islamic de către coaliția constituită din cinci state membre UE (Franța, Marea Britanie, Belgia, Danemarca și Olanda) și SUA fără a avea vreun efect de instaurare a păcii sau schimbare umanitară benefică pentru populația siriană. Au urmat apoi cele ale Rusiei, care nici ele nu au adus pacificarea statului sirian.

Un prim pas spre relansarea dialogului amiabil Est-Vest pot fi negocierile inițiate în noiembrie 2015, la care au participat miniștrii de externe ai SUA, ai principalelor puteri ale Europei, Rusiei, Chinei, Arabiei Saudite, Qatarului, Egiptului și Turciei. Ei s-au întâlnit la Viena¹⁰² pentru a discuta asupra definerii unui spațiu comun pentru rezolvarea politică a crizei siriene. Iranul a fost invitat de Rusia în postura de principal aliat și vecin al regimului sirian lui Bashar al-Assad și agreat să participe la discuții de către celelalte state participante,

¹⁰² *'All relevant actors' gather in Vienna for decisive Syria talks*, 30 octombrie 2015, URL: <https://www.rt.com/news/320106-syria-vienna-international-talks/>.

inclusiv SUA. În contextul acestor negocieri, toate părțile au convenit până la momentul de față că este nevoie de „inițierea unui proces politic care să urmărească: încetarea focului, stabilirea unui nou organism de conducere și adoptarea unei constituții noi pentru a deschide calea spre alegeri libere și corecte sub supraveghere ONU”¹⁰³.

Așadar, un domeniu potențial de cooperare Occident – F. Rusă este cel al instaurării păcii în Orientul Mijlociu. Un prim pas pozitiv în această direcție a fost acordul de neproliferare nucleară semnat cu Iranul în urma negocierilor duse, încă din 2006, de către cele șase puteri nucleare recunoscute prin tratatele internaționale (SUA, Marea Britanie, Germania, Franța, Rusia și China).

Negocierile pentru pacificarea Siriei ar putea constitui un al doilea pas în normalizarea relațiilor politice între Rusia și Occident. Numai prin participarea la astfel de acțiuni comune, F. Rusă poate reconstrui încrederea în parteneriatul cu Vestul.

¹⁰³Kasra Naji, *Iran's involvement in Syria talks alarms hardliners*, 2 noiembrie 2015, URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34678602>, accesat la 03.11.2015.

CONCLUZII

Originile tensiunilor în relațiile dintre Rusia și Occident, către situația de impas și neîncredere ce le caracterizează în prezent, inclusiv în ceea ce privește problema scutului antirachetă, se regăsesc în perioada Războiului Rece. Acestea constau în centrarea puternică a Rusiei pe protejarea sferei de influență, concomitent cu menținerea resentimentelor mocnite la adresa Occidentului și a neîncrederii referitoare la intențiile NATO în ceea ce privește extinderea către est.

Raporturile dintre actorii occidentali și Federația Rusă se conturează a fi fost dificile, marcate de numeroase provocări, încă de la sfârșitul Războiului Rece. Amploarea acestora a fost însă estompată de discursul liberal, specific epocii unipolarității, care a favorizat o orientare a relațiilor internaționale preponderent către cooperare. Acesta a fost și unul dintre principalele motive pentru care conflictul ruso-georgian (2008) nu a fost urmat și de o reacție a actorilor occidentali, pe măsura gravității acțiunii ruse în cadrul granițelor unui stat suveran.

Deteriorarea stabilității și securității Ucrainei a constituit impulsul care a determinat degradarea generală a relațiilor dintre Occident și Federația Rusă, a dat naștere unui flux de instabilitate regională care riscă să direcționeze acești actori către o dinamică a relațiilor similară perioadei Războiului Rece, cu atât mai mult cu cât cadrele instituționale de cooperare au fost suspendate.

Reacția Occidentului în criza ucraineană a fost una mai solidă și adaptată situației, prin comparație cu cea georgiană, putând fi interpretată drept un semn al solidarității comunității transatlantice. Adoptarea acestei poziții a dus la o radicalizare a termenilor în care relațiile dintre Vest și Rusia sunt prezentate,

actorii occidentali afirmând, în unanimitate, necesitatea de a opri agresiunea Rusiei. În această privință, accentul nu mai este așezat asupra cooperării, ci asupra atitudinii agresive a Rusiei și a necesității de a descuraja, pe viitor, un astfel de comportament pe arena internațională. Totuși, posibilitatea cooperării rămâne deschisă, în condițiile în care atitudinea Moscovei ar deveni una pașnică, respectând normele internaționale.

Șirul recent al evenimentelor petrecute la granița estică a comunității transatlantice se constituie în punctul de cotitură al relațiilor dintre Occident și Federația Rusă, prezentând aspecte relevante nu doar pentru evoluția raporturilor dintre acești actori, ci și caracteristici specifice fiecăreia dintre părți.

Nodul gordian al raporturilor analizate este reprezentat de vecinătatea comună, cu importanță vitală pentru interesele Rusiei și importanță strategică pentru Vest, tranzitată de principalele rute de transport al hidrocarburilor dinspre Rusia spre Europa. Această vecinătate este vizată de inițiative ale Occidentului orientate spre stabilizare, dezvoltare a capacității de autoguvernare, de promovare a democrației și pieței libere și încercări ale Federației Ruse de menținere în sfera de influență politică, economică și militară, prin perpetuarea instabilității. Este o zonă pe care Moscova nu o vrea pătrunsă de valorile occidentale, iar războiul georgian (2008), anexarea Peninsulei Crimeea (2014) și războiul ulterior din estul Ucrainei confirmă că Moscova nu manifestă disponibilitate în a lăsa aceste state să-și aleagă propria direcție politică.

În ceea ce privește Occidentul, unul dintre principalele elemente reflectate de analiza de față constă în necesitatea unei readaptări a strategiilor și politicilor în ceea ce privește nu doar relația cu Rusia, ci și cu statele din vecinătatea comună. În contextul actual, obiectivul Uniunii de a construi, prin Politica de Vecinătate și componentele acesteia, un cerc de state bine guvernate în jurul

granițelor sale poate fi considerat eșuat. Necesitatea de a modifica această abordare politică este, în condițiile date, o certitudine.

De asemenea, reluarea cooperării implică și renunțarea la sancțiunile impuse Rusiei de către actorii occidentali. În acest sens, unitatea, solidaritatea vădită de aceștia în perioada de escaladare a crizei din Ucraina ar putea cunoaște o etapă a dizolvării parțiale. Aceasta deoarece, având în vedere dependența energetică a Europei de Rusia, relațiile economice și comerciale mult mai bine dezvoltate în ceea ce privește actorii de pe bătrânul continent, decât partenerii de pe malul stâng al Atlanticului, este de așteptat ca europenii să manifeste o disponibilitate mult mai mare de a renunța la sancțiunile impuse Moscovei. La aceasta, am putea adăuga și posibilele diferențe dintre europeni în ceea ce privește relațiile cu Rusia, statele membre ale UE incluzând atât actori dispuși la concesii pentru menținerea unor relații economice avantajoase cu marele vecin din est, cât și actori care sunt dispuși să-și asume riscul deteriorării relațiilor cu acesta pentru a-și consolida securitatea.

Așadar, un alt risc subsumat degradării relațiilor dintre Occident și Federația Rusă poate fi reprezentat de erodarea relațiilor transatlantice, a liantului comunității transatlantice, ceea ce se poate constitui, pe termen lung, în cea mai serioasă amenințare la adresa securității acestui spațiu.

În prezent, tensiunile dintre NATO și Rusia pot escalada, situația curentă fiind mai complicată decât cea a Războiului Rece. Pentru limitarea acestui risc, cu dezavantaje pentru ambele părți, este necesară orientarea către cooperare, ceea ce implică inclusiv recunoașterea rolului pe care Rusia îl poate juca în menținerea securității regionale a Orientului Mijlociu și a relațiilor speciale cu foștii sateliți sovietici.

Stabilitatea militară nu poate fi obținută decât prin crearea unui echilibru pe flancul estic al NATO, iar acest echilibru, în opinia noastră, presupune ca statele din vecinătatea comună să constituie o zonă tampon. Mai precis, ea

trebuie să cuprindă state cu statut de neutralitate, care să nu fie incluse în nicio organizație de securitate regională, dar care să aibă libertatea de a-și alege partenerii economici atât din est, cât și din vest (de exemplu, UE și/sau UEE).

Dat fiind că istoria recentă a demonstrat o creștere a gradului de impredictibilitate al Rusiei ca actor pe arena internațională, este necesar ca Occidentul să își orienteze acțiunile către inversarea acestei tendințe, într-o manieră în care să nu submineze credibilitatea instituțiilor proprii. Prin urmare, menținerea sancțiunilor atât timp cât acordul Minsk II nu este implementat în totalitate este o condiție *sine qua non*, având în vedere că instabilitatea Ucrainei rămâne o amenințare pentru securitatea spațiului transatlantic, dar și pentru credibilitatea instituțiilor specifice acestuia. Totodată, menținerea sancțiunilor poate reprezenta o provocare pentru actorii europeni, care au de gestionat și consecințele atacurilor teroriste de la Paris, din 13 noiembrie 2015, cât și amplificarea masivă a fluxului de refugiați dinspre Orientul Mijlociu. În tot acest context, criza ucraineană, cu implicațiile și consecințele sale, ar putea fi estompată, iar implicarea Rusiei în lupta contra ISIS ar putea face atractivă recompensarea acesteia prin reluarea cursului normal al relațiilor de dinainte de 2013.

Totuși, având în vedere viziunea strategică a Rusiei față de NATO, SUA și UE, este puțin probabil ca, pe termen scurt și mediu, relațiile dintre acestea să cunoască o îmbunătățire fundamentată pe aspecte viabile, pe soluții de compromis reale și pe viziuni comune asupra viitorului spațiului în care fiecare dintre părțile menționate are interese bine conturate, urmărite prin strategii, adesea contrare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ***, „Europe’s vulnerability on Russian gas”, 17 March 2015, URL: http://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_vulnerability_on_russian_gas.
2. ***, Timeline – EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>.
3. ***, „Russia’s Foreign Policy toward the Caucasus under Vladimir Putin”, în *Central Asia and the Caucasus*, № 4/том 11/2010.
4. ***, *Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation* approved by President of the Russian Federation V. Putin on 12 February 2013.
5. ***, *The Constitution of the Russian Federation*, adoptată la 12 decembrie 1993.
6. ***, *The Military Doctrine of the Russian Federation approved by Russian Federation presidential edict on 5 February 2010*.
7. ***, *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START)*, 8 aprilie 2010.
8. ***, *Treaty on the Non-Proliferation of nuclear weapons - NPT*, 1968.
9. Arbatov, Alexei, *An Unnoticed Crisis. The end of History for Nuclear Arms Control?*, Carnegie Endowment for International Peace, Moscow, 2015.
10. Băhneanu, Cristian, „Arma energetică” în contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
11. Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
12. Celikpala, Mitat, „Escalating rivalries and diverging interests: prospects for stability and security in the Black Sea region”, în *Southeast European and Black Sea Studies*, nr. 3 [10]/2010, pp. 287-302.
13. Christie, Edward Hunter, „Sanctions after Crimea: Have they worked?”, în *NATO Review*, 13 July 2015, URL: <http://www.nato.int/docu/review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>.
14. Colby, Elbridge A.; Gerson (eds.), Michael S., *Strategic Stability: Contending Interpretations*, US Army War College Press, 2013.
15. de Galbert, Simond, *A Year of Sanctions against Russia – Now What? A european Assesment of the Outcome and Future of Russia Sanctions*, Center for strategic and International Studies, Washington, October 2015.
16. Friedman, George, *The Methodology of Geopolitics. Understanding the World from a New Perspective*”, Stratfor, 2015.
17. Gorman, Eduardo B. (ed.), *NATO and the Issue of Russia*, Nova Science Publishers, Inc., New York, 2010.
18. Laruelle, Marlène, *Russian Eurasianism: an Ideology of Empire*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2008.
19. Laruelle, Marlene, *The “Russian World” Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Center on Global Interests, mai 2015.
20. Mankoff, Jeffrey; Bowen, Andrew, *Putin Doesn’t Care if Assad Wins. It’s About Russian Power Projection in Foreign Policy*, 22 septembrie 2015.
21. Mearsheimer, John J., „Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusion that Provoked Putin”, în *Foreign Affairs*, september/october 2014, URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-s-fault>.
22. Nelson, Rebecca M., *U.S.-Russia Economic Relations*, CSR Insights, 1 August 2014, URL: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/IN10119.pdf>
23. Nichol, Jim, *Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests*, Congressional Research Service, 31 martie 2014.

24. Oelrich, Ivan, *US Nuclear Force Structure and Deep Reductions*, Deep Cuts Working Paper, no. 1/2013, URL: http://www.deepcuts.org/images/PDF/DeepCuts_WP1_Oelrich.pdf.
25. Petro, Nikolai N., „The Russia Georgia War: Causes and Consequences”, în *Global Dialogue*, Volume 11, Winter/Spring 2009.
26. Rosefielde, Steven, *Russia in the 21st Century: The Prodigal Superpower*, University of North Carolina, Chapel Hil, Cambridge University Press, 2004.
27. Simmons, Katie; Stockes, Bruce; Pousher, Jacob, *NATO Publics Blame Russia for Ukrainian Crisis, but Reluctant to Provide Military Aid. In Russia, Anti-Western Views and Support for Putin Surge*, 10 June 2015, URL: <http://www.pewglobal.org/files/2015/06/Pew-Research-Center-Russia-Ukraine-Report-FINAL-June-10-2015.pdf>.
28. The National Security Strategy of the United States of America, February 2015, URL: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf.
29. The National Security Strategy of the United States of America, March 2006, URL: <http://www.state.gov/documents/organization/64884.pdf>.
30. The National Security Strategy of the United States of America, May 2010, URL: https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
31. The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, URL: <http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>.
32. Trenin, Dmitri; Greene, Sam, *(Re)Engaging Russia in an Era of Uncertainty*, Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, Policy Brief 86, December 2009.
33. Wishnick, Elizabeth, *Russia, China, and the United States in Central Asia: Prospects for Great Power Competition and Cooperation in the Shadow of the Georgian Crisis*, Strategic Studies Institute, februarie 2009.
34. Pagina web oficială a Băncii Mondiale, URL: <http://www.worldbank.org/en>.
35. Pagina web oficială a BBC News, URL: www.bbc.com/.
36. Pagina web oficială a Comisiei Europene, URL: <https://ec.europa.eu>.
37. Pagina web oficială a Forbes, URL: www.forbes.com/.
38. Pagina web oficială a NATO, URL: www.nato.int.
39. Pagina web oficială a Parlamentului European, URL: <http://www.europarl.europa.eu>.
40. Pagina web oficială a Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), URL: <http://www.sipri.org>.
41. Pagina web oficială Reuters, URL: www.reuters.com/.
42. Pagina web oficială The Atlantic, URL: www.theatlantic.com.
43. Pagina web oficială *The Guardian*, URL: <http://www.theguardian.com/>.
44. Pagina web oficială *The New York Times*, URL: <http://www.nytimes.com/>.
45. Pagina web oficială *World Trade Organization*, URL: <http://stat.wto.org/>.

ANEXE

Anexa nr. 1 Extinderea NATO

Sursa: Russia Insider,

URL: http://russia-insider.com/en/military_politics_ukraine_opinion/2014/11/06/02-24-18pm/us_caused_ukrainian_crisis_pushing_nato_and

Anexa nr. 2

Puterea de foc a Federației Ruse

Tipul de capacitate		Cantitate
Personal	Număr de persoane disponibile pentru serviciul militar	69.117.271
	Număr de persoane care îndeplinesc condițiile pentru serviciul militar	46.812.553
	Număr de persoane care ajung anual la vârsta optimă pentru îndeplinirea serviciului militar	1.354.202
	Personal activ	766.055
	Personal de rezervă	2.485.000
Sisteme terestre (buc.)	Tancuri	15.398
	Vehicule blindate de luptă	31.298
	Arme auto-propulsate	5.972
	Artilerie tractată	4.625
	Sisteme multiple de lansare rachete	3.793
Puterea aeriană (buc.)	Total aeronave	3.429
	Luptătoare/interceptoare	769
	Nave de atac cu aripă fixă	1.305
	Nave de transport aerian	1.083
	Nave de antrenament	346
	Elicoptere	1.120
	Elicoptere de atac	462
Puterea navală (buc.)	Total nave	352
	Portavioane	1
	Fregate	4
	Distrugătoare	12
	Corvete	74
	Submarine	55
	Nave apărare de coastă	65
	Minoare	34
Resurse petroliere	Producția de petrol	10.580.000 barili/zi
	Consumul de petrol	3.200.000 barili/zi
	Rezerve descoperite de petrol	80 mld. barili/zi
Logistică (nr.)	Forță de muncă	75.290.000
	Puterea navală comercială	1.143
	Porturi și terminale majore	7
	Infrastructură rutieră	982.000
	Infrastructură feroviară	87.157
	Aeroporturi de serviciu	1218
Resurse financiare	Bugetul apărării	60,4 mld.\$
	Datoria externă	714,2 mld.\$
	Rezerva monetară și în aur	515,6 mld.\$
	Puterea de cumpărare	2.553 mld.\$
Resurse geografice	Suprafața teritoriului	17.098.242 km ²
	Linia de coastă	37.653 km
	Frontiere comune	22.407 km
	Căi navigabile	102.000 km

Sursa: *Russia Military Strength*, 17.10.2015, Global Fire Power, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Russia

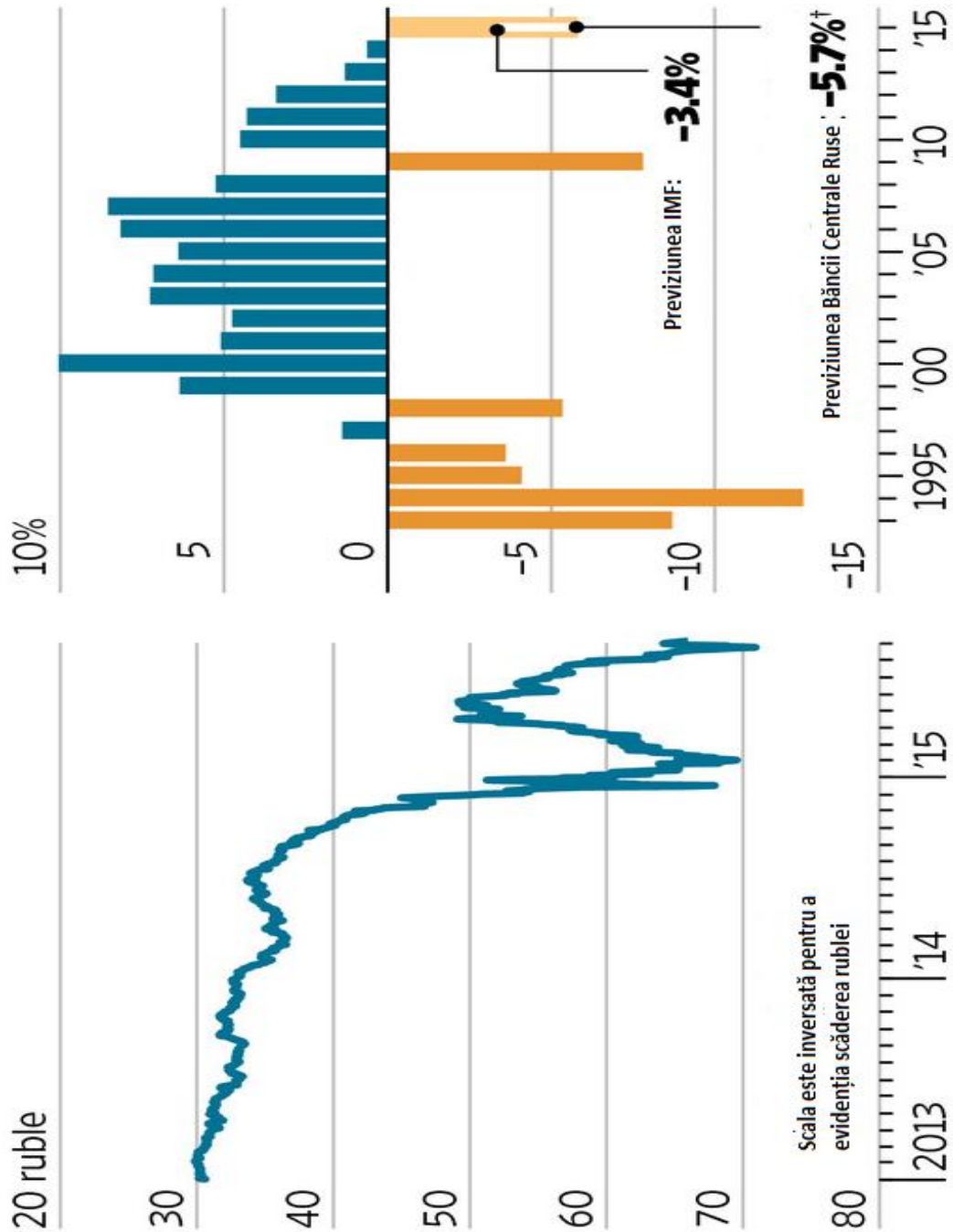
Anexa nr. 3

Importurile energetice ale UE din state non-UE

Solid fuels											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Russia	13.2	18.0	23.7	24.8	24.8	26.1	30.0	26.9	26.2	25.9	28.8
Colombia	11.7	12.0	11.7	11.5	12.7	12.3	17.4	19.9	23.5	23.6	22.4
United States	6.6	7.2	7.6	7.7	9.1	14.0	13.5	16.8	17.8	23.0	21.8
Australia	16.0	14.5	13.1	11.9	13.0	11.7	7.5	10.5	8.7	7.4	7.3
South Africa	29.7	25.2	25.0	23.2	20.1	16.5	15.8	9.6	7.7	6.3	6.8
Indonesia	7.0	6.6	7.2	9.3	7.8	7.3	7.0	5.6	5.0	4.6	3.0
Canada	2.7	2.4	3.2	2.7	3.0	2.6	1.4	2.0	2.2	1.7	1.7
Ukraine	1.9	2.3	2.2	1.6	1.8	2.3	1.7	1.9	2.3	1.6	1.5
Norway	1.1	0.6	0.5	0.3	0.5	0.6	0.8	0.8	0.6	0.3	0.6
Others	10.1	11.3	5.8	7.0	7.2	6.7	4.9	6.0	6.0	5.8	5.9
Crude oil											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Russia	31.2	32.5	32.9	33.8	33.7	31.8	33.5	34.7	34.8	33.7	33.5
Norway	19.1	18.7	16.8	15.4	14.9	15.0	15.1	13.7	12.5	11.2	11.7
Saudi Arabia	11.2	11.3	10.5	9.0	7.2	6.8	5.7	5.9	8.0	8.8	8.6
Nigeria	4.2	2.6	3.2	3.6	2.7	4.0	4.5	4.1	6.1	8.2	8.1
Kazakhstan	2.7	3.3	4.4	4.6	4.6	4.8	5.3	5.5	5.7	5.1	5.8
Libya	8.4	8.8	8.7	9.1	9.7	9.9	8.9	10.1	2.8	8.2	5.6
Azerbaijan	1.0	0.9	1.3	2.2	3.0	3.2	4.0	4.4	4.9	3.9	4.8
Algeria	3.0	3.3	3.5	2.5	1.9	2.5	1.6	1.2	2.6	2.9	3.9
Iraq	1.5	2.2	2.1	2.9	3.4	3.3	3.8	3.2	3.6	4.1	3.6
Others	17.7	16.4	16.5	16.8	18.9	18.7	17.6	17.1	19.1	14.0	14.4
Natural gas											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Russia	44.1	43.6	40.7	39.3	38.7	37.6	33.0	29.5	31.5	32.0	39.0
Norway	25.5	24.3	23.8	25.9	28.1	28.4	29.3	27.5	27.4	31.2	29.5
Algeria	19.8	18.0	17.6	16.3	15.3	14.7	14.2	14.0	13.0	13.6	12.8
Qatar	0.7	1.4	1.5	1.8	2.2	2.3	5.5	9.7	11.0	8.5	6.7
Nigeria	3.1	3.6	3.4	4.3	4.6	4.0	2.4	4.1	4.3	3.6	1.8
Libya	0.3	0.4	1.6	2.5	3.0	2.9	2.9	2.7	0.7	1.9	1.8
Trinidad and Tobago	0.0	0.0	0.2	1.2	0.8	1.7	2.3	1.5	1.0	0.9	0.8
Peru	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.5
Turkey	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Others	6.5	8.6	11.0	8.8	7.3	8.2	10.1	10.9	10.8	7.5	6.9

Sursa: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2003%E2%80%9313_\(%25_of_extra_EU-28_imports\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2003%E2%80%9313_(%25_of_extra_EU-28_imports)_YB15.png)

Anexa nr. 4 Pericolele unui stat petrolier

Sursa: *For Russia, Oil Collapse Has Soviet Echoes* (traducere),
<http://www.wsj.com/articles/for-russia-oil-collapse-has-soviet-echoes-1441215966>

Redactor: Daniela Răpan
Coperta: Elena Pleșanu

Lucrarea conține 70 pagini.

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
Tel.: +41.021.319.56.49
Fax: +41.021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro, Website: <http://cssas.unap.ro>